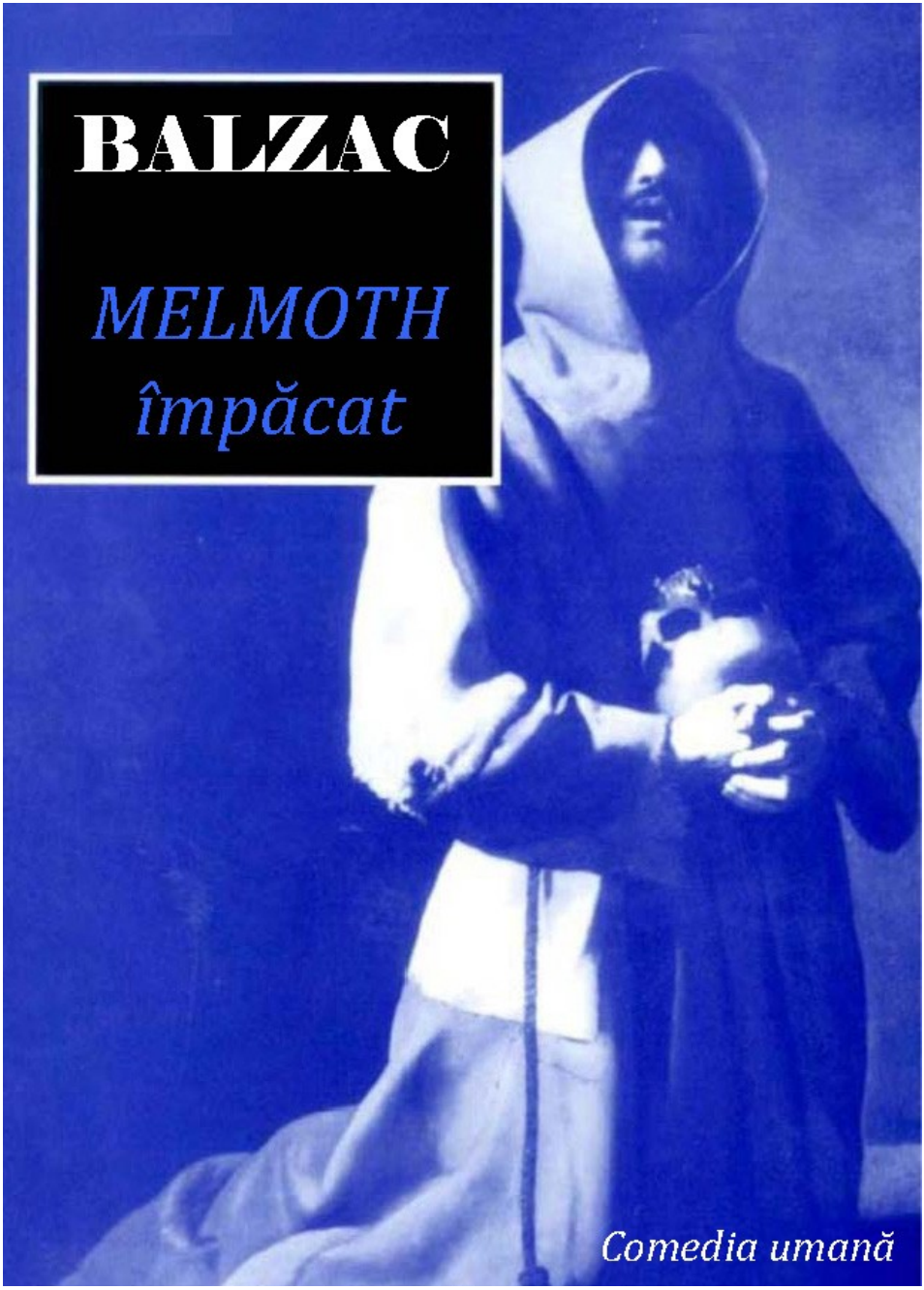
BALZAC
MELMOTH
împăcat
Comedia umană

Honoré de BALZAC

Melmoth împăcat

În româneşte de
Cezar Petrescu

Melmoth réconcilié,
1835

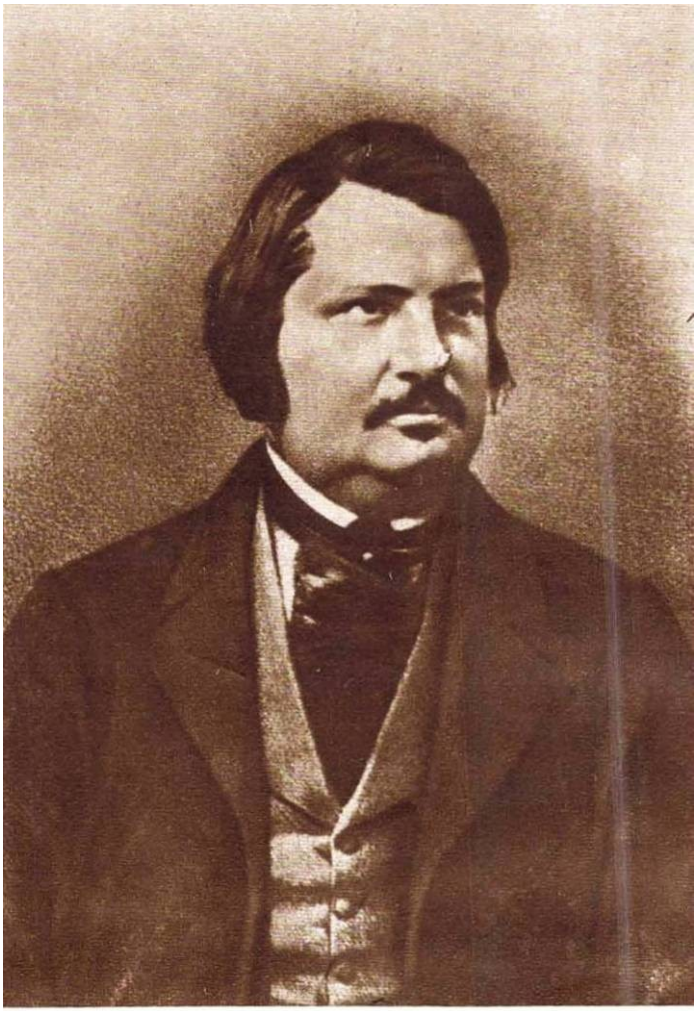

Domnului General, Baron de Pommereul,

În amintirea nestrămutatei prietenii care i-a legat pe părinţii noştri şi care dăinuieşte între fii.

HONORÉ DE BALZAC

CUPRINS

Melmoth împăcat

Notă la prima ediţie din MELMOTH ÎMPĂCAT (1835)

Addenda

Melmoth împăcat

Există un soi de oameni pe care civilizaţia îi obţine în regnul social, aşa cum florarii creează în regnul vegetal, prin educaţia serei, o specie hibridă pe care n-o pot reproduce nici prin răsaduri nici prin butaşi. Această specie este casierul, veritabil produs antropomorf, hrănit cu idei religioase, menţinut prin ghilotină, curăţat de crengile uscate prin viciu şi care creşte, la un al treilea etaj, între o soţie vrednică de stimă şi nişte plozi plicticoşi. Numărul casierilor din Paris va fi întotdeauna o problemă pentru fiziologist.

Înţeles-a vreodată cineva termenii teoremei a cărei cunoscută *X* este un casier? A aflat cineva un om care să fie zi şi noapte în prezenta bogăţiei ca o pisică dinaintea unui şoarece în capcană? Un om cu proprietatea de a sta pironit într-un jilţ de pai, într-o cămăruţă cu zăbrele, fără putinţa de-a face mai mulţi paşi decât un locotenent de vapor în cabina lui, vreme de şapte optimi din an şi timp de şapte până la opt ore pe zi? Un om căruia să nu-i înţepenească în această meserie nici genunchii nici şalele? Un om care să

aibă destulă măreţie spre a fi mic? Un om care să se poată scârbi de bani, de mult ce i-a mânuit? Cereţi acest produs oricărei religii, oricărei morale, oricărui colegiu, oricărei instituţii, poftiţi, şi daţi-le Parisul, acest oraş al ispitelor, această filială a iadului, drept mediul în care va fi plantat casierul. Ei bine, religiile vor defila unele după altele, colegiile, instituţiile, moralele, toate marile şi micile legi omeneşti vi se vor înfăţişa aşa cum vine un prieten intim căruia îi cereţi o hârtie de o mie de franci. Toate vor avea un aer îndoliat, se vor grima, vă vor arăta ghilotina, aşa cum prietenul vă va arăta locuinţa cămătarului, una dintre cele o sută de porţi ale spitalului… Cu toate acestea, natura morală îşi are capriciile ei, ea îşi permite să facă ici-colo oameni şi cinstiţi, şi casieri. De aceea, piraţii pe care noi îi decorăm cu numele de bancheri, şi care iau un permis de vânzare de o mie de scuzi aşa cum un hoţ de mare îşi ia permisul de părăsit portul, au o atare veneraţie pentru asemenea rare produse ale incubaţiilor virtuţii, încât îi zăvoresc în dosul zăbrelelor spre a-i păzi, aşa cum în grădinile zoologice se păzesc dihăniile curioase. Dacă un casier are imaginaţie, dacă un casier are pasiuni, sau dacă cel mai perfect casier îşi iubeşte soţia, iar soţia se întâmplă că se plictiseşte, că are ambiţie ori pur şi simplu vanitate, casierul se dizolvă. Cercetaţi istoria casieriei; nu veţi cita nici un singur caz de casier ajuns la ceea ce se cheamă *o situaţie.* Casierii sfârşesc în temniţă, fug peste graniţă, ori îşi omoară zilele la vreun al doilea etaj, în strada Saint Louis, din Marais[1]. Când casierii parizieni vor fi cugetat la valoarea lor intrinsecă, un casier va ajunge peste seamă de scump. Unii oameni, ce-i drept, nu pot fi decât casieri, după cum alţii sunt iremediabil pungaşi. Stranie civilizaţie! Societatea decerne virtuţii o sută de ludovici rentă la bătrâneţe, locuinţă la etajul doi, pâine la discreţie, câteva fulare noi şi o nevastă bătrână cu odraslele respective. Cât despre viciu, dacă are un pic de cutezanţă, dacă poate ocoli

[1] Marais – vechi cartier al Parisului.

cu dibăcie un articol al codului aşa cum Turenne îl ocolea pe Montecuculli[2], societatea îi legitimează milioanele furate, îl tapiţează cu decoraţii, îl umple de onoruri şi-l copleşeşte cu atâta stimă şi consideraţie. De altminteri guvernul merge mână în mână cu această societate profund ilogică. El, guvernul, recrutează dintre tinerele inteligenţe, între optsprezece şi douăzeci ani, un contingent de talente precoce; el uzează printr-o muncă prematură creiere agere pe care le convoacă spre a le tria pe sprânceană, cum fac grădinarii cu seminţele. Pregăteşte pentru aceasta meserie specialişti în cântărirea talentelor care încearcă creierele cum se încearcă aurul la monetărie. Apoi, din cele cinci sute de capete înfierbântate de speranţă pe care populaţia cea mai înaintată i le dă în fiecare an, el primeşte a treia parte din ele, le pune în saci uriaşi cu numele de şcoli, şi le frământă la un loc timp de trei ani. Deşi fiecare din aceste altoiuri reprezintă capitaluri enorme, guvernul face din ele aşa-zişii casieri; îi numeşte ingineri obişnuiţi; îi foloseşte drept căpitani de artilerie; în sfârşit, le asigură tot ce se află mai sus pus în gradele subalterne. Mai pe urmă, când aceşti oameni de elită, îndopaţi de matematici şi umflaţi de ştiinţă, au atins vârsta de cincizeci ani, el le procură drept răsplată pentru serviciile aduse, o locuinţă la etajul al treilea, nevastă şi copii şi toate dulciurile mediocrităţii. Că se mai salvează, din acest popor înşelat, cinci-şase oameni de geniu care izbutesc să urce culmile sociale, nu-i oare o minune?

Acesta e bilanţul exact al talentului şi al virtuţii, în raportul lor cu stăpânirea şi cu societatea, la o epocă ce se crede progresivă. Fără această observaţie pregătitoare, o aventură de curând întâmplată la Paris ar părea de

[2] *Montecuculli (Raymona, conte de)* – general austriac, născut la Montecuculli (1609—1681), a luptat cu mareşalul francez Turenne (1611—1675). Turenne învingător pe numeroase câmpuri de bătaie, era gata să-l învingă şi pe Montecuculli, când a fost omorât de o ghiulea, la Salzbach.

necrezut, în timp ce, dominată de acest sumar, va putea să ocupe poate spiritele îndestul de superioare spre a fi ghicit adevăratele plăgi ale civilizaţiei noastre care, de la 1815 încoace, a înlocuit principiul *onoare* cu principiul *bani*.[3]

Într-o mohorâtă zi de toamnă, pe la orele cinci după amiază, casierul uneia din cele mai puternice bănci din Paris, mai lucra încă la lumina chioară a unei lămpi aprinse de mai multă vreme. După datinile şi obiceiurile comerţului, casieria se afla în partea cea mai întunecoasă a unui antresol strâmt şi cu tavanul jos. Ca să ajungi acolo, trebuia să străbaţi un coridor luminat de nişte geamuri fixe şi care se întindea de-a lungul birourilor, cu uşile etichetate care semănau cu ale unui stabiliment de băi. Portarul rostise flegmatic, îndată după orele patru, cum era consemnul: *„Casieria închisă”.* În acel moment, birourile erau pustii, curierele expediate, funcţionarii plecaţi, soţiile patronilor băncii îşi aşteptau iubiţii, iar cei doi bancheri luau masa la iubitele lor. Totul era în ordine. Locul unde casele de bani fuseseră zidite şi ferecate, se afla în dosul coliviei casierului, ocupat desigur să-şi încheie casa. Ferăstruia dată în lături lăsa să se vadă un dulap de fier lucrat cu ciocanul, care, datorită descoperirilor lăcătuşăriei moderne, era atât de greu, încât hoţii nu l-ar fi putui urni din loc. Uşa nu se deschidea decât la voia celui care cunoştea cifrul al cărui secret îl păstrează literele broaştei fără a se lăsa corupte, frumoasa realizare a acelui *„Sesam, deschide-te!”* din *O mie şi una de nopţi.* Dar nu numai atât. Broasca descărca o împuşcătură în faţa celui care, surprinzând cifrul, nu-i cunoştea totuşi suprema taină, *ultima ratio*[4] a

[3] *...de la 1815 încoace a înlocuit principiul* onoare *cu principiul* bani – în 1815, după căderea lui Napoleon Bonaparte, în Franţa începe perioada cunoscută sub numele de *Restauraţie* (1815—1830) – timp în care, cu ajutorul armatelor străine, a avut loc în restaurarea dinastiei Bourbonilor. (n.n.)

[4] *Ultima Ratio (Regum) – ultimul argument (al regelui);* expresie latină referitoare la actul politic al declarării războiului. În sec. XVII, tunurile

balaurului mecanicei. Uşa cămăruţei, pereţii, obloanele ferestrelor, întreaga încăpere era căptuşită cu tăblii de fier puse în patru, ascunse în dosul unei pojghiţe subţiri de lemn Obloanele fuseseră trase, uşa închisă. Dacă vreun om se va fi putut crede vreodată într-o singurătate deplină şi departe de orice priviri, acel om era casierul băncii *Nucingen et C-ie,* din strada Saint-Lazare. În adevăr tăcerea cea mai adâncă domnea în acest beci de fier. Soba stinsă împrăştia căldura molcuţă care produce asupra creierului efectele cleioase şi senzaţia de greaţă pe care le simţi după o noapte de chef. Soba adoarme, tâmpeşte şi contribuie în chip deosebit la cretinizarea portarilor şi slujbaşilor. O încăpere cu sobă este o eprubetă în care *se* dizolvă oamenii energici, unde li se tocesc resorturile, unde li se uzează voinţa. Birourile sunt marea fabrică a mediocrităţilor necesare guvernelor spre a menţine feudalitatea banului pe care se sprijină contractul social de azi[5]. Duhoarea clocită pe care o emană în aceste birouri o adunare de oameni nu e una dintre cele mai neînsemnate pricini de degenerare progresivă a inteligenţelor; creierul din care se degajă cel mai mult azot asfixiază cu timpul pe celelalte.

Casierul era un bărbat cam de vreo patruzeci de ani, a cărui tigvă pleşuva lucea sub lumina unei lămpi Carcel[6] aflată pe masă. Lumina făcea să strălucească părul pe jumătate nins ce-i cădea de o parte şi de alta a capului care prin rotunjimea feţei avea înfăţişarea unei bile. Obrazu-i era de un roşu cărămiziu. Câteva cute îi cercănau ochii albaştri. Avea mâna plinuţă a omului gras. Haina de postav albastru, puţintel roasă în părţile expuse, şi creţurile pantalonului

armatei lui Ludovic al XIV aveau acest motto inscripţionat pe ţeavă. (n.n.)

[5] Vezi *Les Employés* (nota lui Balzac).

Les Employés ou la Femme supérieure – roman al lui Balzac (1844), *(Slujbaşii,* trad. Pericle Martinescu). Face parte din Comedia umană / Studii de moravuri / Scene din viaţa pariziană. (n.n.)

[6] *lampă Carcel* – lampă metalică, inventată pe la 1800 de muncitorul ceasornicar francez *Bettrand-Guillaume Carcel* (1750—1812)

lustruit arătau ochiului soiul de uzură întipărită de o lungă folosire, zădarnic combătută de perie şi care dă oamenilor superficiali o înaltă idee despre economia, despre cinstea unui bărbat destul de filosof sau destul de aristocrat pentru a purta haine vechi. Dar nu rari sunt oamenii care se zgârcesc la fleacuri şi se vădesc în schimb uşuratici, risipitori sau incapabili în lucrările de căpetenie ale vieţii. Butoniera îi era decorată cu panglica Legiunii de onoare[7], căci fusese comandantul unui escadron de dragoni sub împărat[8]. Domnul de Nucingen, însărcinat cu aprovizionarea trupelor înainte de a fi bancher, având prilejul odinioară să cunoască sentimentele de delicateţe ale casierului său şi întâlnindu-l într-o poziţie înaltă de unde nenorocirea îl silise să coboare, ţinu seama de acest fapt dându-i o leafă lunară de cinci sute de franci. Acest ostaş era casier încă din 1813, epocă la care fu vindecat de o rană primită în bătălia de la Studzianka în timpul retragerii de la Moscova[9], dar numai după ce lâncezise şase luni la Strasbourg, unde o seamă de ofiţeri superiori fuseseră transportaţi din ordinul împăratului spre a fi îngrijiţi acolo în chip deosebit. Acest fost ofiţer, numit Castanier, avea gradul onorar de colonel şi două mii patru sute franci pensie.

Castanier, în care, de zece ani încoace, casierul ucisese ostaşul, inspira bancherului o atât de desăvârşită încredere, încât îi diriguia totodată şi scriptele cabinetului particular situat în dosul casieriei, unde baronul cobora pe o scară dosnică. Acolo se puneau la cale afacerile; acolo era ciurul prin care se cerneau propunerile, postul de observaţie de unde se cerceta piaţa; de acolo porneau poliţele; în sfârşit,

[7] *„Legiunea de onoare”* – decoraţie franceză, instituită în 1802 de Napoleon Bonaparte; pe atunci prim-consul, pentru a răsplăti serviciile militare şi civile.

[8] este vorba de Napoleon I, devenit împărat în 1804.

[9] *retragerea de la Moscova* – retragerea armatelor lui Napoleon I din Rusia, în 1812.

acolo se găseau catastiful şi condica în care se ţinea răbojul de lucrări al celorlalte birouri.

După ce a păşit să zăvorască uşa din capul scării care ducea la biroul de primire unde stăteau cei doi bancheri, la primul etaj al clădirii lor, Castanier se întorsese la scaunul său şi examinase câteva momente cu luare aminte mai multe poliţe de plată la casa Watschifdine din Londra. Apoi luase condeiul şi imitase în josul fiecăreia din ele semnătura *Nucingen.* În clipa când cerceta care din toate aceste false semnături era imitată mai perfect, înălţă capul ca înţepat de o muscă, împins de o presimţire ce-i strigase în inimă: „Nu eşti singur!” şi falsificatorul văzu în dosul zăbrelelor de la ghişeu, un bărbat a cărui răsuflare nu se simţise; care-i păru că nici nu respiră şi care intrase desigur prin uşa coridorului pe care Castanier o zări dată de perete. Fostul ostaş simţi pentru întâia oară în viaţă o groază ce-l făcu să înţepenească cu gura căscată şi cu ochii năuci în faţa acestui om a cărui înfăţişare era de altminteri de ajuns de înspăimântătoare pentru a nu avea nevoie de împrejurările misterioase ale unei asemenea apariţii. Faţa lunguiaţă a străinului, contururile bombate ale feţei, culoarea strepezită a pielii trădau, ca şi croiala hainelor, un englez. Omul acesta duhnea a englez. După redingota cu pelerină, după cravata bufantă în care se înghesuia un jabou cu faldurile turtite şi de lin alb ce punea în lumină lividitatea permanentă a unui chip impasibil, cu buzele roşii şi reci, sortite parcă să sugă sângele cadavrelor, oricine i-ar fi ghicit ghetrele negre îmbumbate până deasupra genunchiului şi toată ţinuta pe jumătate puritană a unui englez cu stare ieşit să se plimbe pe jos. Strălucirea ce ţâşnea din ochii străinului era de neîndurat şi strecura în suflet o impresie înfricoşătoare sporită de rigiditatea trăsăturilor; s-ar fi zis că omul acesta purta în el un principiu mistuitor peste putinţă de potolit. Îşi mistuia desigur hrana atât de grabnic, încât putea neîndoios să înfulece zi şi noapte fără a izbuti vreodată să şi coloreze

cea mai mică trăsătură a obrajilor. O tonă din acel vin de Tokay numit *vin de succesiune* el o putea da de duşcă fără a i se clinti nici privirea străpungătoare care citea în suflete, nici cruda-i raţiune ce părea întotdeauna că pătrunde străfundul lucrurilor. Avea ceva din maiestatea felină şi liniştită a tigrilor.

— Domnule, vin să încasez această poliţă, zise lui Castanier cu o voce care intră în atingere cu fibrele casierului zguduindu-le pe toate cu violenţa unei descărcări electrice.

— Casa e închisă! răspunse Castanier.

— Ba e deschisă, spuse englezul arătând casa. Mâine e duminică, iar eu nu pot s-aştept. Suma e de cinci sute de mii de franci, o aveţi în casă şi eu o datorez.

— Dar mă rog, domnule, cum de aţi intrat?

Englezul zâmbi şi zâmbetul său umplu de teroare pe Castanier. Nicicând un răspuns nu s-a dovedit mai cuprinzător nici mai hotărât de cum se arătă cuta dispreţuitoare şi imperială schiţată de buzele străinului. Castanier se întoarse, luă cincizeci de pachete de câte zece mii de franci în bilete de bancă şi, când i le întinse străinului care-i aruncase o poliţă semnată de baronul de Nucingen, fu cuprins de un fel de tremur convulsiv văzând razele roşii care ţâşneau din ochii acestui om şi care aruncau scânteieri pe semnătura falsă a poliţei.

— Semnătura… dumneavoastră… nu… figurează, îngăimă Castanier întorcându-i poliţa.

— Daţi-mi pana dumneavoastră, răspunse englezul.

Castanier prezentă tocul de care se folosise pentru falsul său. Străinul semnă JOHN MELMOTH, apoi înmână hârtia şi tocul casierului. În timp ce Castanier privea scrisul străinului care mergea de la dreapta la stânga după obiceiul oriental, Melmoth dispăru, şi atât de tiptil, încât casierul, înălţând capul, scoase un ţipăt nemaivăzându-l şi fu cuprins totodată de durerile pe care închipuirea noastră le pune pe seama otrăvirii. Pana de care se folosise Melmoth îi sfredelea măruntaiele cu o arşiţă răscolitoare semănând cumplit cu acea a unui vomitiv violent. Cum lui Castanier îi părea peste putinţă ca englezul să-i fi ghicit fapta, făptaşul puse această săgetare lăuntrică pe socoteala palpitaţiei care, după câte ne închipuim, o

pricinuieşte *o lovitură* în clipa când e comisă.

— La naiba! sunt un nătăfleţ; îmi poartă Dumnezeu de grijă, căci dacă dobitocul ăsta s-ar fi adresat mâine *domnilor,* m-aş fi *curăţat!* îşi zise Castanier aruncând în sobă poliţele false care se mistuiră în flăcări.

O sigilă pe cea de care voia să se folosească, luă din casă cinci sute de mii de franci în bilete şi în bancnote, o închise, puse totul la loc, îşi luă pălăria, umbrela, suflă în lampă după ce-şi aprinse sfeşnicul şi ieşi tacticos să încredinţeze una dintre cele două chei de la casă doamnei de Nucingen, cum îi era obiceiul când lipsea baronul.

— Eşti un om fericit, domnule Castanier, îi zise soţia bancherului văzându-l că intră pe uşă, luni e sărbătoare, vei putea pleca la ţară, la Soizy.

— Veţi binevoi, doamnă, să-i spuneţi lui Nucingen că poliţa casei Watschildine, care era în întârziere, s-a prezentat. Cei cinci sute de mii de Franci sunt achitaţi. Aşa că n-am să mă întorc înainte de, marţi, pe la amiază.

— Mergi sănătos, domnule; petrecere bună!

— Şi dumneavoastră, idem, doamnă, răspunse fostul dragon ieşind, cu ochii la un tânăr, pe atunci la modă, numit Rastignac, care trecea drept iubitul doamnei de Nucingen.

— Doamnă, zise tânărul, tare mă tem că acest târâie-sabie v-a pus gând rău şi vă joacă o festă.

— Aş! nicio teamă, e prea mare prostănac.

— Piquoizeau, strigă casierul intrând în cuşca portarului, de ce laşi să se urce la casierie după ora patru?

— De la patru îmi fumez pipa în prag şi nimeni n-a intrat în birouri, răspunse portarul. Şi n-a ieşit nimeni afară de *domni…*

— Eşti sigur de ce spui?

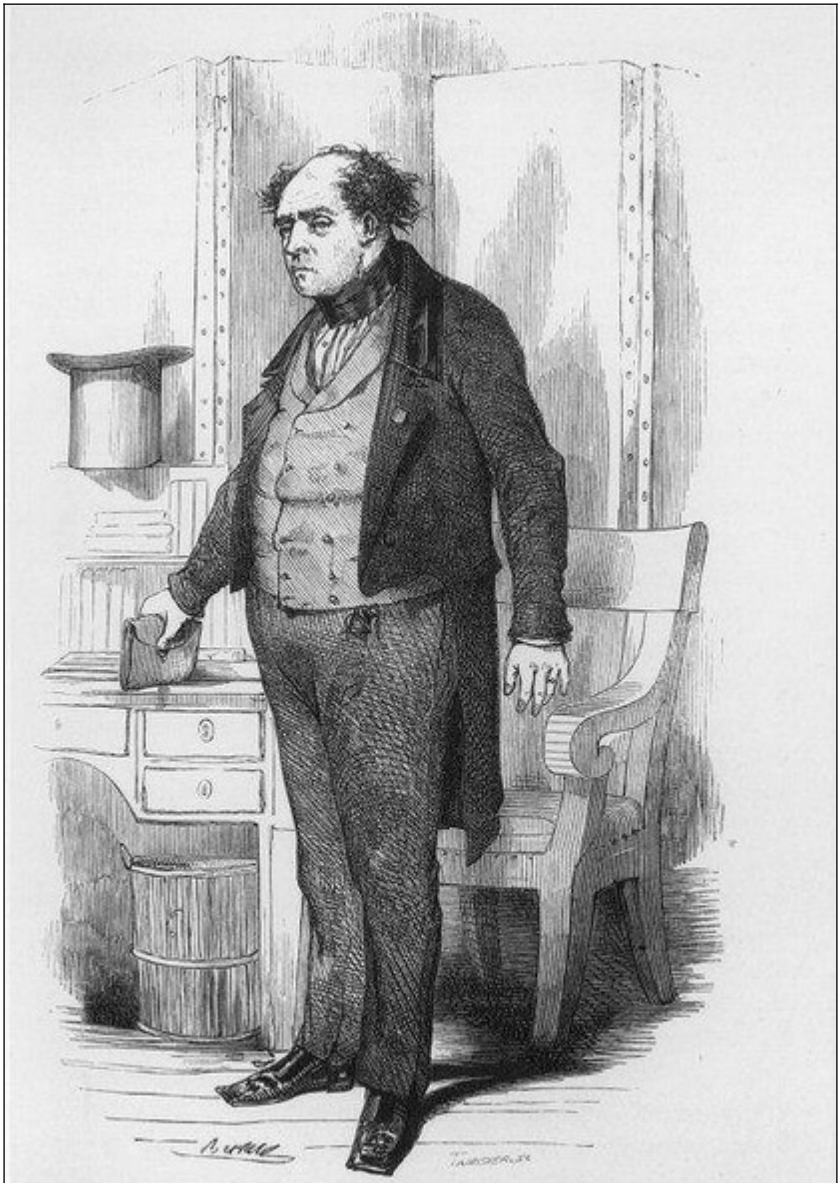

CASTANIER.

Il prit dans la caisse cinq cent mille francs en billets et *bank-notes*.

MELMOTH RÉCONCILIÉ.

— Sigur ca de propria mea onoare. A venit doar la ora patru, prietenul domnului Werbrust, un tinerel de la domnii du Tillet şi compania[10], strada Joubert.

— Bine! mormăi Castanier ieşind în grabă.

Arşiţa dogorâtoare pe care i-o comunicase până creştea în intensitate.

— Mii de draci! rumegă el apucând-o pe bulevardul Gand, oare mi-am luat toate măsurile? Ia să vedem! Două zile pline, duminică şi luni, pe urmă o zi de nesiguranţă înainte de a începe să mă caute, toate la un loc îmi dau un răgaz de trei zile şi patru nopţi. Am două paşapoarte şi două deghizări diferite, cu asta nu-mi pierde urma poliţia cea mai iscusită? Voi încasa deci marţi dimineaţa un milion la Londra, în momentul când aici nimeni n-o să aibă încă nici cea mai mică bănuială. Îmi las aici datoriile pe spinarea creditorilor, care vor pune un P deasupra[11] şi mă voi afla fericit în Italia până la capătul zilelor, sub numele contelui Ferraro, acel biet colonel pe care doar eu l-am văzut dându-şi sufletul în braţele lui Zembin şi în a cărui piele am să intru... Mii de draci! femeia aceea pe care am s-o târăsc după mine m-ar putea da de gol! O deşcă bătrână ca mine să se lege de fustele unei muieri?... La ce să-mi leg eu bostan de coadă? Trebuie să mă descotorosesc de ea!... Da-da, am atâta curaj... Ba nu, mă cunosc, sunt destul de mare nătărău ca să mă întorc la dânsa. Totuşi, nimeni n-are habar de Aquilina. S-o iau cu mine? Să n-o iau?

— N-ai s-o iei! îi spuse o voce care îi răscoli măruntaiele.

---

[10] *Werbrust... domnii Du Tillet* şi *compania* – personaje care apar în alte povestiri ale lui Balzac. Werbrust e citat ca un cămătar vestit (v. *Gobseck – Cămătarul*), iar Du Tillet îşi desfăşoară activitate de bancher fără scrupule în *César Birotteau, Iluzii Pierdute, O fiică o Evei, Verişoara Bette, etc.*

[11] *...creditorii, care vor pune un P deasupra* – vor trece, adică, la pierderi datoriile lui Castanier.

Gastanier se întoarse brusc şi se trezi nas în nas cu englezul.

— Diavolul şi-a vârât aici coada! exclamă casierul.

Melmoth îşi şi depăşise victima, trecând mai departe. Dacă prima pornire a lui Castanier a fost să caute gâlceavă unui om care-i citea diabolic în cuget, era însă în acelaşi timp pradă atâtor simţăminte contrarii, încât rezultatul final fu un soi de inerţie momentană; îşi reluă deci mersul obişnuit, şi se cufunda din nou în acel clocot de gânduri fireşti la un om destul de înflăcărat de pasiune spre a comite o crimă, dar care nu avea tăria s-o poarte în el fără crâncene răscoliri. De aceea, deşi hotărât să culeagă fructul unei crime pe jumătate consumată, Castanier încă mai şovăia dacă să-şi ducă ori nu planul mai departe, cum se întâmplă cu cei mai mulţi dintre oamenii cu caracter mixt, care dau dovadă de tot atâta tărie cât şi slăbiciune, gata deopotrivă să rămână puri sau să devină criminali, după cum suflă vântul celor mai neînsemnate împrejurări. S-au găsit în gloata de oameni înregimentaţi de Napoleon mulţi dintre cei care, ca şi Castanier, aveau curajul fizic al câmpului de luptă, fără însă a avea şi curajul moral ce-l face pe un om tot atât de mare în crimă pe cât ar putea fi în virtute. Poliţa era concepută în asemenea termeni, încât la sosirea sa la Londra, Castanier trebuia să ridice douăzeci şi cinci de mii de lire sterline de la Watschildine, corespondentul casei Nucingen, pe care-l avizase chiar el de plată. Un agent din Londra, ales la întâmplare, îi reţinuse cabina pe numele contelui Ferraro pe bordul vasului care ducea de la Portsmouth în Italia o bogată familie engleză. Cele mai mărunte împrejurări fuseseră prevăzute. Ticluise lucrurile aşa fel încât să fie căutat în acelaşi timp în Belgia şi în Elveţia, în vreme cât el avea să se afle pe mare. Apoi, când Nucingen se va fi crezând pe urmele sale, el va debarca la Neapole, unde nădăjduia să trăiască sub un nume fals datorită unei deghizări atât de perfecte, încât se hotărâse să-şi schimbe faţa, simulând cu ajutorul unui acid

ravagiile vărsatului. Cu toate aceste precauţii care păreau să-l scape fără greş de riscuri, conştiinţa îl neliniştea; îi era frică. Viaţa molcomă şi potolită pe care-o dusese multă vreme, îi purificase năravurile cazone. Era încă cinstit, nu-şi păta cugetul fără părere de rău. Se lăsa deci legănat o ultimă oară de toate impresiile bunei lui firi lăuntrice care se împotrivea.

— Eh! îşi zise la colţul bulevardului cu strada Montmartre, o birjă o să mă ducă astă seară la Versailles, după spectacol. O diligentă mă aşteaptă acolo la fostul meu furier, care n-ar sufla o vorbă despre această plecare, chiar dacă doisprezece soldaţi ar sta cu puşca la ochi gata să tragă în cazul când ar refuza să răspundă. Astfel, nu văd ce mi-ar putea pune beţe-n roate. Voi lua deci cu mine pe micuţa mea Naqui; voi pleca!

— Ba n-ai să pleci! îi zise englezul a cărui voce stranie făcu să-i năpădească tot sângele în inimă.

Melmoth se urcă într-o cabrioletă ce-l aştepta şi porni atât de vijelios, încât Castanier îşi văzu tainicul inamic la o sută de paşi de el, prin mijlocul bulevardului Montmartre, urcându-l în trap grăbit, înainte de a-i trece prin minte să-l oprească.

— Dar, pe onoarea mea, ce mi se întâmplă e supranatural! îşi zise el. Dacă aş fi aşa de năred ca să cred în Dumnezeu, mi-aş spune că l-a pus pe sfântul Mihail pe urmele mele. Nu cumva necuratul şi poliţia mă lasă-n pace deocamdată ca să mă-nhaţe apoi ca din oală? Cine-a mai pomenit una ca asta! Haida-de! prostii curate...

Castanier apucă pe strada Faubourg Montmartre şi încetini pasul pe măsură, ce înainta pe strada Richer. Acolo, într-o clădire nouă-nouţă, la etajul ai doilea al unei aripi cu faţa spre grădini, trăia o tânără cunoscută în cartier sub numele de doamna de La Garde, şi care era în chip nevinovat pricina nelegiuitei fapte săvârşită de Castanier. Pentru a lămuri acest fapt şi a zugrăvi până la capăt criza sub care se prăbuşea casierul nostru, e nevoie a arăta pe

scurt câteva întâmplări din viaţa lui de până atunci.

Doamna de la Garde, care nu-şi dezvăluise adevăratul nume nimănui, nici chiar lui Castanier, pretindea că este piemonteză. Era o fată din acelea care, fie dintr-o mizerie prea adâncă, fie din lipsă de lucru ori din frica de moarte, şi adesea prin trădarea unui prim iubit, sunt împinse să îmbrăţişeze o meserie pe care cele mai multe dintre ele a îndeplinesc cu dezgust, multe cu nepăsare, câteva ca să asculte de legile făpturii lor. Când era gata să se arunce în prăpastia prostituţiei pariziene, la vârsta de şaisprezece ani, frumoasă, şi pură ca o madonă, îl întâlni pe Castanier. Prea nestrujit la mutră pentru a avea succese în lume, sătul să tot dea târcoale în fiece seară pe bulevarde ca să vâneze o aventură de dragoste pe bani, fostul dragon dorea de multă vreme să pună oarecare ordine în neregula moravurilor sale. Izbit de frumuseţea sărmanei copile pe care hazardul i-o arunca în braţe, se hotărî s-o salveze de la viciu spre folosul său, printr-un gând pe atât de egoist pe cât de binevoitor, aşa cum sunt adesea unele gânduri ale celor mai buni dintre oameni. Firescul omenesc este deseori bun, starea socială îi altoieşte cu ce are ea rău, de aici unele intenţii corcite pentru care judele trebuie să se arate îngăduitor. Iar Castanier avea destulă minte pentru a fi şi şiret când interesele-i erau în joc. Deci, voind negreşit să ştie pe ce e filantrop, făcu mai întâi din această fată iubita sa.

— Ehei! îşi spuse în graiu-i ostăşesc „un lup bătrân ca mine nu trebuie să se lase mâncat de-o oaie. Castanier-tată, înainte de a te înhăma la însurătoare, ia să facem noi o recunoaştere în moralul fetei, să ne încredinţăm dacă-i în stare de fidelitate ori ba!

În cel dintâi an al acestei legături nelegale, care însă o punea în situaţia cea mai puţin criticabilă din toate câte le dezaprobă lumea, piemonteza îşi luă numele fantezist de Aquilina, după un personaj din *Veneţia salvată,* tragedie

englezească pe care întâmplător o citise. Credea că seamănă cu acea curtezană, fie prin simţământele precoce pe care le nutrea în inimă, fie prin chipul său, fie prin întreaga ei înfăţişare. Când Castanier descoperi că duce viaţa cea mai aşezată şi mai virtuoasă pe care o poate avea o femeie aruncată în afara legilor şi convenţiilor sociale, îi împărtăşi dorinţa de a trăi împreună ca soţ şi soţie. Ea deveni atunci doamna de la Garde, spre a reintra, pe cât o permiteau moravurile pariziene, în condiţiile unei căsnicii reale. În adevăr, ideea fixă a multor din aceste fete, purcede de la voinţa să se facă acceptate ca bune burgheze, credincioase prosteşte soţilor, în stare să fie mame excelente, să ţină răbojul cheltuielilor şi să cârpească rufele. Această dorinţă porneşte deci dintr-un simţământ atât de lăudabil, încât societatea ar trebui să tină seama de el. Dar societatea nu se va îndrepta cât lumea şi pământul, şi va continua să privească femeia măritată ca pe o corvetă căreia flamura şi scriptele îi îngăduiau a face curse, în vreme ce femeia întreţinută este piratul pe care-l înhaţi, găsindu-l fără acte. În ziua când doamna de la Garde voi să semneze doamna Castanier, casierul s-a mâniat foarte.

— Aşadar nu mă iubeşti îndeajuns ca să mă iei în căsătorie? întrebă ea.

Castanier nu răspunse nimic şi rămase pe gânduri. Biata copilă se resemnă. Fostul dragon fu deznădăjduit. Naqui, mişcată de această deznădejde, ar fi vrut să-l liniştească; dar, pentru a-l linişti, nu trebuia oare să cunoască pricina deznădejdii? În ziua când Naqui voi să dezlege taina, fără a-l iscodi, totuşi prea stăruitor, casierul dezvălui cu o jalnică umilinţă existenta unei anume doamne Castanier, soţie legitimă, de o mie de ori blestemată, care trăia neştiută de nimeni la Strasbourg dintr-un neînsemnat venit al unei mici proprietăţi şi căreia îi scria de două ori pe an, păstrând asupra ei o atât de adâncă tăcere, încât nimeni nu-l bănuia însurat. Pentru ce această discreţie? Deşi motivul este

cunoscut şi prea cunoscut multor militari care se pot găsi în aceeaşi situaţie, e totuşi util să-l spunem.

Adevăratul *„trupier”,* dacă e îngăduit să ne slujim aici de cuvântul folosit în armată pentru a denumi oamenii ursiţi să moară căpitani, acest şerb legat de glia unui regiment, este o făptură prin esenţă naivă, un Castanier dinainte hărăzit tertipurilor unor mame care, în târgurile de garnizoană, îşi urnesc cu greu pietrele din casă. Aşadar, la Nancy, în timpul unuia dintre scurtele popasuri în care armatele imperiale se odihneau în Franţa, Castanier avu nefericirea să pună ochii pe-o duduiţă cu care dansase la una dintre sindrofiile numite în provincie *redute,* adeseori oferite oraşului de ofiţerii garnizoanei şi *vice-versa.* Deîndată, amabilul căpitan fu obiectul uneia din acele ademeniri pentru care mamele găsesc complici în sufletul omenesc, punându-i în mişcare toate resorturile, precum şi în prietenii lor care conspiră cu ele. Asemeni fiinţelor care nu au decât un singur gând, aceste mame raportează totul la marele lor vis, din care clădesc o operă îndelung elaborată, aidoma cu pâlnia de nisip în fundul căreia stă *formica leo*[12]*.* Poate că nimeni nu va pătrunde niciodată în acel labirint atât de bine zidit; se prea poate ca *formica leo* să moară atunci de foame şi de sete, nu? Dar, dacă vreo gâză zăpăcită va nimeri cumva înăuntru, acolo va rămâne pe veci. Tainicele calcule de avariţie pe care fiece bărbat şi le face însurându-se, proiectele, vanităţile omeneşti, toate sforile prin care e atras în capcană un căpitan, toate l-au dat gata pe Castanier. Spre nenorocirea sa, o lăudase pe fiică faţă de mamă, aducându-i-o după un vals; urmă a conversaţie care se încheie cu cea mai firească dintre invitaţii. O dată intrat în casă, dragonul fu uluit de simplicitatea unui sălaş unde bogăţia părea că se ascunde sub o avariţie afectată. Aici el deveni obiectul unei iscusite măguliri, şi fiecare lăudă feluritele comori ce se aflau în

[12] *formica leo* – furnica-leu, specie de insecte; larvele lor se hrănesc cu furnici.

acea casă. Un prânz anume servit în farfurii de argint împrumutate de-un unchi, atenţiile unei fiice singură la părinţi, cancanurile oraşului, un sublocotenent bogat care se prefăcea că vrea să-i taie craca de sub picioare; în sfârşit, cele o mie şi una de curse fură atât de bine urzite de *formica leo* din provincie, încât Castanier spunea, cinci ani mai târziu:

— Nici acum nu ştiu cum s-a întâmplat!

Dragonul primi cincisprezece mii de franci dotă şi o domnişoară, din fericire fără aptitudini de maternitate, dar pe care doi ani de căsnicie o făcură cea mai slută şi, ca atare, cea mai arţăgoasă femeie de pe pământ. Tenul acestei fete, păstrat alb datorită unui regim sever, deveni stacojiu, obrazul, ale cărei culori vii anunţau o ispititoare cuminţenie, se acoperi de coşuri; trupul care părea drept, se încovoie; îngerul se preschimba într-o făptură ursuză şi bănuitoare care-l scoase din fire pe Castanier; mai apoi şi averea se spulberă. Dragonul, nemairecunoscând femeia pe care o luase în căsătorie, o consemnă într-o mică proprietate, la Strasbourg, până ce-i va veni poftă lui Dumnezeu să-şi împodobească cu ea paradisul. Era una dintre acele femei virtuoase care, neavând ocazie să facă altminteri, asasinează îngerii cu jelaniile lor, se roagă lui Dumnezeu în aşa chip încât îl plictisesc dacă le ascultă şi îşi foarfecă frumuşel bărbatul, sfârşindu-şi seara bostonul cu vecinele.

Când Aquilina află toată această pacoste, se ataşă sincer Castanier şi-l făcu atât de fericit prin plăcerile veşnic noi pe care prin geniul său de femeie ştia să le varieze, dăruindu-le totodată din plin, încât, fără s-o ştie, pricinui pieirea casierului. Ca multe dintre femeile pe care natura pare a le fi ursit să adâncească iubirea până în străfunduri, doamna de la Garde era dezinteresată. Nu cerea nici aur, nici giuvaiere, nu se gândea niciodată la viitor, trăia în prezent şi mai ales în plăcere. Bogatele găteli, toaletele, echipajul,

atât de cu foc dorite de femeile de soiul ei, ea nu le accepta decât ca o armonie în plus în tabloul vieţii. Nu le voim din vanitate, din dorinţa de a părea, ci pentru a fi mai bine. De altminteri, nicio fiinţă nu se lipsea mai uşar ca dânsa de astfel de lucruri. Când un bărbat generos, cum sunt aproape toţi militarii, dă peste o femeie de soiul acesta, simte în inimă un veşnic clocot de ciudă, găsindu-se mai prejos decât ea în ceea ce da şi primea de la viaţă. E în stare atunci să atace o diligenţă spre a-şi procura bani. dacă nu are destui pentru darurile cu oare ar vrea s-o copleşească.

Omul aşa e plămădit. Se face uneori vinovat de o crimă pentru a rămâne mare şi nobil în ochii unei femei sau înaintea unui public special. Un îndrăgostit e aidoma cu jucătorul care s-ar socoti dezonorat dacă n-ar restitui ce a împrumutat de la curier şi care săvârşeşte monstruozităţi, îşi despoaie soţia şi copiii, fură şi ucide pentru a se întoarce cu buzunarele doldora, şi-şi pierde onoarea în ochii tuturora, în afara acelora care frecventează casa fatală.

Aşa se întâmplă cu Castanier.

Mai întâi o instalase pe Aquilina într-un modest apartament la un al patrulea etaj şi numai cu mobile extrem de simple. Dar, descoperind frumuseţile şi marile calităţi ale acestei fete, primind de la ea acele nemaipomenite dezmierdări pe care niciun grai nu le poate zugrăvi, îşi pierdu minţile şi voi să-şi împodobească idolul. Rochiile Aquilinei contrastau atât de comic cu mizeria locuinţei sale, incit, pentru amândoi, cadrul se ceru schimbat. Această schimbare înghiţi aproape toate economiile lui Castanier care-şi mobilă apartamentul semi-conjugal cu luxul special al femeii întreţinute.

O femeie frumoasă nu vrea nimic urât în jurul ei. Ceea ce o deosebeşte de celelalte femei este sentimentul omogenităţii, una dintre nevoile naturii noastre cel mai puţin observate, şi care împinge pe fetele bătrâne să nu se înconjoare decât de vechituri. Deci, i-au trebuit acestei

delicioase piemonteze obiectele cele mai noi, cele mai la modă; tot ceea ce negustorii aveau mai cochet, tapele, mătăsuri, bijuterii, mobile uşoare şi fragile, prea frumoase porţelanuri. Nu ceruse nimic. Numai că, atunci când a fost nevoie să aleagă, când Castanier o întreba: „Cam ce-ai dori tu?”, ea răspundea: „Dar asta e tot ce poate fi mai bun!” Iubirea care se zgârceşte nu e niciodată adevărată iubire; Castanier lua deci tot ce era mai frumos. Odată scara proporţiilor admisă, toiul în acest menaj trebui de la sine să se afle în armonie. Astfel, rufăria, argintăria şi cele o mie de accesorii ale unei case pusă la punct, vasele de bucătărie, cristalurile, naiba mai ştie ce! Deşi Castanier voi, cum sună o prea cunoscută expresie, să facă lucrurile cu simplitate, se îndatora pe zi ce trecea. Un lucru avea nevoie de un altul. O pendulă voia două sfeşnice. Căminul ornat îşi cerea un interior pe măsura lui. Draperiile, tapetele, erau prea noi pentru a fi lăsate pradă fumului, a fost nevoie deci să se instaleze căminuri elegante, proaspăt născocite de oameni meşteri în prospecte şi care făgăduiau un aparat fără rival împotriva fumului. Mai apoi, Aquilina găsi atât de plăcut să alerge desculţă pe covorul din odaia sa, încât Castanier puse peste tot covoare spre a face nebunii cu Naqui; în sfârşit îi instală o camera de baie, tot ca ea să se simtă mai bine. Negustorii, lucrătorii, fabricanţii din Paris au o artă fără seamăn în a lărgi gaura din punga unui bărbat: când îi întrebi, nu ştiu preţul, iar paroxismul dorinţei nu suferă întârziere; ei împing astfel la comenzi făcute în tenebrele unui deviz aproximativ, apoi nu prezintă niciodată socotelile şi târăsc pe client în vârtejul furniturilor. Totul e delicios, încântător, fiecare e satisfăcut. După câteva luni, aceşti furnizori plini de bunăvoinţă se înfiinţează din nou metamorfozaţi în totaluri de o înspăimântătoare exigenţă: sunt strâmtoraţi, au plăţi urgente de făcut, pretind chiar că dau faliment, se văietă, şi încasează! Prăpastia se cască atunci, zvârlind o coloană de cifre care păşesc patru câte patru când ar trebui să meargă cu nevinovăţie trei câte trei.

Înainte de a cunoaşte totalul cheltuielilor, Castanier ajunsese până acolo că-i oferea iubitei un echipaj cu ziua de câte ori ieşea, în loc s-o lase să urce într-o birjă obişnuită. Castanier era cam mâncău, avu deci o excelentă bucătăreasă; şi, ca să-i fie pe plac, Aquilina îl răsfăţa cu trufandale, cu raritătţi gastronomice, cu vinuri alese pe care le cumpăra ea însăşi. Dar neavând nimic al ei, cadourile sale, atât de preţioase prin atenţie, prin delicateţea şi graţia ce le dictau, secătuiau periodic punga lui Castanier, care nu voia ca scumpa-i Naqui să rămână fără bani, şi ea era veşnic fără bani! Masa fu deci izvor de cheltuieli uriaşe în raport cu averea casierului. Ex-dragonul fu silit să recurgă la artificii comerciale pentru a-şi procura bani, căci îi era cu neputinţă să renunţe la plăcerile sale. Dragostea lui pentru femeie nu-i îngăduise să ţină piept fanteziilor iubitei. Era un bărbat din aceia care, fie din amor propriu, fie din slăbiciune, nu pot refuza nimic unei femei, şi care încearcă o atât de covârşitoare sfială pentru a spune: „Nu pot... Mijloacele nu-mi permit... N-am bani...”, încât se ruinează.

Aşadar, în ziua când Castanier se trezi în fundul prăpastiei şi când, pentru a se salva, trebui s-o părăsească pe Aquilina şi să se pună la regim de pâine şi apă spre a-şi achita datoriile, era atât de deprins cu această femeie, cu viaţa aceasta, încât îşi amâna în fiece dimineaţă proiectele de reformă. Împins de împrejurări, mai întâi se împrumută. Prin poziţia sa, prin antecedentele sale, se bucura de o încredere care-i folosi spre a combina un sistem de împrumut potrivit nevoilor sale. Mai pe urmă, pentru a deghiza sumele la care i se urcă în scurtă vreme datoria, recurse la ceea ce comerţul numeşte *„circulaţii”.* E vorba de nişte bilete care nu reprezintă nici mărfuri, nici valori băneşti furnizate, şi pe care primul girant le plăteşte pentru binevoitorul subscriitor, un fel de fals tolerat, pentru că nu poate fi constatat şi fiindcă, de altminteri, această fraudă

închipuită nu devine reală decât printr-o neplată. În sfârşit, când Castanier se văzu în imposibilitate de a-şi duce mai departe manevrele financiare, fie prin creşterea capitalului, fie prin enormitatea dobânzilor, ajunse la strâmtoarea să nu mai facă faţă creditorilor. Când ziua dezonoarei sosi, Castanier preferă falimentul fraudulos, falimentului simplu; crima, delictului. Hotărî să sconteze încrederea ce-o merita probitatea lui reală, şi să mărească numărul creditorilor săi, împrumutând, după pilda celebrului casier al vistieriei regeşti, suma necesară spre a trăi fericit în ţară străină până la sfârşitul zilelor. Deci, procedase aşa cum am văzut. Aquilina nu cunoştea frământările acestei vieţi, ea o gusta din plin cum fac o seamă de femei, întrebându-se tot atât de puţin cum de cădeau banii din cer, după cum unii oameni, mâncându-şi franzeluţa aurie, nu se întreabă în ce fel creşte griul, căci bătaia de cap şi vitregiile agriculturii stau în spatele cuptorului brutarilor, aşa după cum în dosul luxului abia vizibil al celor mai multe căsnicii pariziene, se ascund griji apăsătoare şi zdrobitoare caznă.

În momentul când Castanier trecu prin chinurile şovăielii, gândind la o acţiune ce-ar putea să schimbe întreaga-i viaţă, Aquilina, stând liniştită la gura focului, tolănită cu nepăsare într-un uriaş fotoliu, îl aştepta. În tovărăşia slujnicei. La fel cu toate slujnicuţele care servesc asemenea doamne, Jenny îi devenise confidentă după ce-şi dădu seama cu ce irezistibilă forţă stăpâna îl subjugase pe Castanier.

— Cum facem deseară? Léon vrea neapărat să mă vadă, spunea doamna de la Garde citind un răvaş înflăcărat scris pe o foiţă de culoarea perlei.

— Iaca pe domnii’! tresări Jenny.

Castanier intră. Fără să se fâstâcească, Aquilina răsuci scrisoarea, o apucă cu cleştele şi o arse.

— Asta faci tu cu scrisorelele tale de dragoste? întrebă Castanier.

— Oh, Doamne, vezi bine, îi răspunse Aquilina. Nu-i cel mai bun mijloc ca să nu cadă în mâini nedorite? De altfel, nu-i aşa că focul trebuie să tragă la foc, aşa cum apa trage la râu?

— Spui asta, Naqui, ca şi cum ar fi un adevărat bileţel de dragoste…

— Şi ce, nu-s oare destul de frumoasă ca să primesc scrisori de dragoste? răspunse întinzând fruntea lui Castanier cu un fel de nepăsare care i-ar fi spus unui bărbat mai puţin orbit că ea îndeplinea doar o datorie conjugală făcând plăcerea casierului; Castanier ajunsese la acel grad de pasiune inspirată de obişnuinţă, care nu mai îngăduia să deschizi ochii,

— Am pe deseară o lojă la Gymnase, reluă el; să cinăm devreme ca să nu cinăm în diligentă.

— Du-te cu Jenny. N-am chef de spectacol. Nu ştiu ce am în seara asta, prefer să stau dinaintea focului.

— Haide totuşi, Naqui; mult n-am să te mai plictisesc cu persoana mea. Da-da, Quiqui, plec diseară şi am să lipsesc o bucată de vreme. Te las aici stăpână peste toate. Îmi vei păstra inima ta?

— Nici inima, nici altceva, spuse ea. Dar la întoarcere, Naqui va fi tot Naqui pentru tine.

— Aşa da, asta zic şi eu sinceritate. Deci, n-ai da gând să mă urmezi?

— Nu.

— De ce?

— Ei! urmă ea surâzând, cum pot să-mi părăsesc iubitul care-mi scrie răvaşe atât de dulci?

Şi arătă cu un gest pe jumătate batjocoritor hârtia făcută scrum.

— Să fie oare adevărat? întrebă Castanier. Chiar să ai cumva un amant?

— Cum? răspunse Aquilina, nu te-ai uitat niciodată în oglindă, dragule? Întâi şi întâi numeri cincizeci de ani! Pe urmă, ai o tărtăcuţă bună de tejgheaua unei precupeţe,

nimeni n-ar zice ba dacă ai vrea s-o vinzi drept bostan. Când urci scara, gâfâi ca o focă. Burta ţi se leagănă într-o parte şi-ntr-alta, ca un briliant pe capul unei femei... Degeaba ţi-ai făcut stagiul la dragoni, eşti un babalâc urât foc. Pe ce am mai scump, dacă vrei să te stimez, nu te sfătuiesc să mai fi şi neghiob pe deasupra şi să crezi că o fată ca mine nu se consolează de amorul tău astmatic, cu niscai floricele de-o tinereţe ceva mai proaspătă...

— Vrei desigur să râzi, Aquilina?

— Păi ce, tu nu râzi? Mă iei drept o proastă, de-mi anunţi plecarea? „Plec diseară", îngână ea schimonosindu-l. Adormitule, păi aşa ai vorbi tu dac-ai părăsi pe micuţa ta Naqui? Te-ai buhăit, ca un viţel ce eşti!

— Mă rog, dacă plec, vii cu mine? întrebă el.

— Spune-mi mai întâi dacă voiajul tău nu-i o glumă proastă.

— Serios că da, plec.

— Ei bine, serios că da, eu rămân, Călătorie sprâncenată, puiule, şi am să te-aştept Mai curând aş părăsi viaţa decât să-mi las eu frumuseţe de Paris...

— Şi nu vii tu în Italia, la Neapole, să ducem o viaţi de-a mai mare dragul, duke şi luxoasă, cu babalâcul tău care gâfâie ca o focă?

— Iaca nu.

— Ingrato!

— Eu ingrată? sări în sus Aquilina. Pot pleca în clipa asta fără să iau nimic de aici, decât persoana mea. Ţi-am dat toate comorile pe care le posedă o fată tânără şi încă ceva pe care tot sângele tău cu al meu la un loc n-ar fi în stare să-mi dea înapoi. Dacă aş putea, prin cine ştie ce mijloc, vânzându-mi de pildă veşnicia, să-mi recapăt floarea trupului aşa cum mi-am recăpătat-o poate pe cea a sufletului, şi să mă dăruiesc amantului meu pură ca un crin, n-aş şovăi o clipă! Prin ce devotament mi l-ai răsplătit pe al meu? M-ai hrănit şi mi-ai dat un acoperiş împins de acelaşi sentiment care-l mână pe om să dea de mâncare unui

câine şi să-l închidă într-o cuşcă, fiindcă-l păzeşte cu credinţă, fiindcă-i primeşte călcâiele în spate când e în toane rele şi pentru că îi linge mâna îndată ce-l cheamă înapoi. Care din noi s-a dovedit mai darnic?

— Oh! scumpa mea copilă, nu vezi că glumesc! protestă Castanier. Fac o scurtă călătorie care n-o să dureze mult. Dar mergi cu mine la Gymnase; am să plec pe la miezul nopţii, după ce-mi iau un dulce rămas bun de la tine.

— Biet motănaş, chiar pleci? întrebă ea luându-l de gât ca să-i ascundă faţa pe pieptul ei.

— Mă înăbuşi! strigă Castanier cu nasul între sânii Aquilinei.

Femeiuşcă şopti în urechea slujnicei:

— Du-te de spune lui Léon să nu vină decât la ora unu. Dacă nu-l găseşti, şi el soseşte în timpul cât eu îmi iau rămas bun, îl ţii la tine…

— Bine, reluă apoi ridicând capul lui Castanier şi zădărindu-i vârful nasului, haide, tu, cea mai drăgălaşă dintre foci, am să merg cu tine deseară la teatru. Dar atunci, să mâncăm! Ai o bunătate de masă, toate felurile după care-ţi lasă gura apă.

— Peste seamă de greu, zise Castanier, să părăsească cineva o femeie ca tine!

— Ei, atunci, de ce pleci? îi întrebă ea.

— Ah! de ce? de ce? Ca să-ţi explic de ce, ar trebui să-ţi spun lucruri care ţi-ar dovedi că iubirea mea pentru tine merge până la nebunie. Dacă tu mi-ai dăruit onoarea ta, eu mi-am vândut-o în schimb pe a mea, suntem chit. Asta înseamnă a iubi?

— Ce tot îndrugi? Zi! Haide! spune-mi că dacă aş avea un iubit tot ai mai ţine la mine ca un tată, asta ar fi dragoste! Haide, spune-mi-o acum îndată, şi dă laba.

— Am să te omor, zise Castanier zâmbind.

Se aşezară la masă şi după cină plecară la teatru. După ce se jucă prima piesă. Castanier voi să se arate câtorva persoane cunoscute pe care le văzuse în sală, spre a

înlătura cât mai mult timp ai putinţă orice bănuială asupra fugii sale. Lăsă pe doamna de la Garde în loja sa care, după obiceiurile modeste, era un *benoar,* şi veni să se plimbe în foaier. Abia făcu câţiva paşi, când îl zări pe Melmoth a cărui privire îi sfredeli măruntaiele cu aceeaşi dogoare de foc şi cu teroarea de acum câteva ceasuri. Ajunseră unul în faţa celuilalt.

— Falsificator! strigă englezul.

La auzul acestui cuvânt, Castanier privi la spectatorii care se plimbau. Îi păru că citeşte pe fetele lor o uimire plină de curiozitate, voi, să se descotorosească pe loc de acest englez şi ridică mâna să-l ia la palme: dar îşi simţi braţul paralizat de o putere de neînvins care puse stăpânire pe forţa sa şi-l pironi locului; lăsă pe străin să-i ia braţul şi împreună păşiră în foaier, ca doi prieteni.

— Cine oare-i atât de tare ca să-mi reziste? Au nu ştii că totul aici pe pământ trebuie să asculte de mine. că eu pot totul? Eu citesc în inimi, văd viitorul, cunosc trecutul. Sunt aici şi pot fi şi aiurea! Nu depind nici de timp, nici de spaţiu, nici de distanţă. Lumea este la picioarele mele! Am facultatea de a mă bucura întotdeauna şi de a dărui întotdeauna fericirea. Ochiul meu străpunge zidurile, vede comorile, şi mă înfrupt din ele cu amândouă mâinile. La un semn al capului meu, palate se clădesc, şi arhitectul meu nu dă greş niciodată. Pot face să crească flori pe orice fel de pământuri, pot să îngrămădesc nestemate, pol să fac mormane de aur, să-mi procur femei veşnic noi; în sfârşit, totul mi se supune. Aş putea juca la bursă fără greş, dacă cel care ştie să găsească aurul acolo unde îl îngroapă zgârciţii ar mai avea oare nevoie să bage mâna în punga altora! Simte aşadar, biet netrebnic sortit ruşinii, simte aşadar puterea ghearei care te ţine! Încearcă să îndoi acest braţ de fier! Să moi această inimă de diamant! Cutează să te îndepărtezi de mine! Chiar dacă ai fi în fundul beciurilor de sub Sena, nu mi-ai auzi vecea? Chiar dacă ai coborî în catacombe, nu m-ai vedea? Vocea mea domină bubuitul

trăsnetului, ochii mei se întrec în scânteiere cu soarele, căci eu sunt egalul *Celui care poartă lumina!*

Castanier auzea spăimoasele cuvinte, nimic în el nu le contrazicea, şi păşea alături de englez fără să se poată îndepărta de el.

— Îmi aparţii, ai săvârşit o crimă. Am găsit deci în sfârşit tovarăşul pe care-l căutam. Vrei să-ţi afli destinul? Aha! socoteai să vezi un spectacol, nu-ţi va lipsi, vei avea două. Haidem, prezintă-mă doamnei de la Garde drept unul dintre prietenii tăi. Nu sunt eu ultima ta nădejde?

Castanier se întoarse la loja sa urmat de străinul pe care se grăbi să-l prezinte doamnei de la Garde după cum primise poruncă. Aquilina nu părea de fel surprinsă văzându-l pe Melmoth. Englezul refuză să ia loc în scaunele din faţă ale lojii, nevoind să despartă pe Castanier de iubita sa. Cea mai simplă dorinţă a englezului era un ordin de care trebuia să asculţi.

Piesa ce avea să se joace era ultima. Pe atunci, micile teatre nu dădeau decât trei piese. Teatrul Gymnase avea pe acea vreme un actor care-i asigura voga. Perlet urma să joace *le Comédien d'Etampes,* vodevil în care apărea în patru roluri deosebite. Când cortina se ridică, străinul întinse mâna asupra sălii. Castanier scoase un ţipăt de spaimă ce i se opri în gâtlejul strâns ca într-un cleşte, căci Melmoth îi arătă scena cu degetul dându-i astfel a înţelege că poruncise să se schimbe spectacolul. Casierul văzu cabinetul lui Nucingen. Patronul se afla în consfătuire cu un funcţionar superior de la prefectura de poliţie, care-i explica purtarea lui Castanier prevenindu-l de sustragerea efectuată în casieria sa, de falsul comis întru prejudiciul său, de fuga casierului. O plângere era deîndată scrisă, semnată şi trimisă procurorului regelui.

— Crezi c-ar mai fi timp? întrebă Nucingen.

— Da, răspundea agentul: el este la Gymnase şi nu bănuieşte nimic.

Castanier se foi pe scaun şi voi să plece; însă mâna lui

Melmoth îi încleşta umărul silindu-l să rămână, sub impulsul înfricoşătoarei puteri ale cărei efecte le simţim în coşmar. Acest om, era coşmarul însuşi şi îl împresura pe Castanier ca o miasmă înveninată. Când bietul casier se întorcea să-l implore pe englez, întâlnea o privire de foc din care ţâşneau curenţi electrici; ca nişte stropi metalici de care Castanier se simţea pătruns, zguduit din creştet până-n tălpi şi ţintuit locului.

— Ce ţi-am făcut? rostea în deznădejdea lui şi gâfâind ca un cerb la margine de izvor; ce vrei de la mine?

— Priveşte! îi strigă Melmoth.

Castanier privi ceea ce se petrecea pe scenă. Decorul fusese schimbat, spectacolul se sfârşise; Castanier se văzu el însuşi pe scenă coborând din trăsură cu Aquilina; dar, în clipa când intră în curtea locuinţei, pe strada Richer. decorul se schimbă din nou, reprezentând interiorul apartamentului său. Jenny stătea la taifas dinaintea focului în odaia stăpânei sale, cu un subofiţer dintr-un regiment de linie, în garnizoană la Paris.

— Pleacă, spunea sergentul ce părea că face parte dintr-un neam de oameni înstăriţi, am să fiu deci fericit în tihnă! O iubesc prea mult pe Aquilina ca să pot vedea că aparţine acestui broscoi bătrân! Eu mă voi însura cu doamna de la Garde! declară sergentul.

— Broscoi bătrân! îngână cu obidă Castanier.

— Iată pe doamna cu domnul! Ascundeţi-vă! Uite, intraţi aici, domnul Léon! Domnu’ n-are să stea mult.

Castanier îl vedea pe subofiţer ascunzându-se după rochiile Aquilinei în dulapul de haine. Casierul reveni în curând el însuşi pe scenă, îşi luă rămas bun de la iubita care împreună cu Jenny îşi râdea pe înfundate de el spunându-i în acelaşi timp vorbele cele mai dulci şi mai drăgăstoase. Plângea pe de o parte, pe cealaltă râdea. Spectatorii bisau cupletele.

— Afurisită femeie! strigă Castanier în lojă.

Aquilina râdea cu lacrimi exclamând:

— Doamne, cât e de caraghios Perlet în englezoaică! Cum! Din toată sala numai tu nu râzi? Haide, râzi şi tu, motănaşule! îl îmbie pe casier.

Melmoth începu să râdă într-un chip care-l băgă în răcori. Acest râs englez îi răsucea măruntaiele şi-i sfredelea creierul, ca şi cum un chirurg l-ar fi trepanat cu fierul roşu.

— Ei râd! ei râd! repeta zvârcolindu-se Castanier.

În acel moment, în loc să vadă pe pudibonda *lady* pe care o reprezenta atât de comic Perlet şi a cărei păsărească anglo-franceză făcea toată sala să se tăvălească de râs, casierul se vedea lăsând în urmă strada Richer, urcându-se într-o birjă pe bulevard, făcându-şi cumpărăturile spre a merge la Versailles. Scena se schimba din nou. Recunoscu în colţul străzii Orangerie cu strada Récollets, cârciumioara suspectă pe care o ţinea fostu-i sergent de cavalerie. Se făcea a fi ora două noaptea, cea mai deplină linişte domnea, nu se afla ţipenie de om care să-l pândească; trăsura-i era înhămată cu cai de poştă, şi, spre a înlătura bănuielile, venea de la o casă de pe Avenue de Paris unde locuia un englez pentru care fusese comandată. Castanier avea asupra lui valorile şi paşaportul, se urca în trăsură, pleca. Dar, la barieră, Castanier zări nişte jandarmi pedeştri care aşteptau trăsura. Scoase un ţipăt îngrozitor pe care-l înăbuşi privirea lui Melmoth.

— Uită-te şi taci! îi spuse englezul

Castanier se văzu o clipă aruncat în închisoare la Conciergerie. Apoi, în actul cinci al acestei drame intitulate *Casierul* se zări, trei luni mai târziu, ieşind de la curtea cu juraţi, condamnat la douăzeci de ani de muncă silnică. Scoase un nou ţipăt când se văzu expus în piaţa Palatului de Justiţie, şi când fierul roşu al călăului îi sfârâi în carne stigmatul condamnării. În sfârşit, în ultima scenă, se afla în ţarcul puşcăriei Bicêtre, printre alţi şaizeci de ocnaşi, aşteptându-şi rândul spre a merge să i se pună cătuşele.

— Dumnezeule! Nu mai pot ele râs!... spunea Aquilina. Dar de ce eşti aşa de întunecat, motănelule! Ce ai? Domnul

acela nu mai e aici.

— Două vorbe, Castanier! îi zise Melmoth în clipa când, după sfârşitul piesei, doamna de la Garde îşi punea mantoul ajutată de îngrijitoarea din lojă.

Coridorul gemea de lume, orice fugă era cu neputinţă.

— Ei bine, ce este?

— Nicio putere omenească nu te poate împiedica să o însoţeşti pe Aquilina până acasă, să te duci la Versailles şi să fii arestat.

— Pentru ce?

— Pentru că braţul care te ţine, spuse englezul, nu-ţi va da drumul în ruptul capului.

Castanier ar fi voit să poată rosti numai câteva vorbe din cele care să-l nimicească sigur şi după care să-l înghită iadul.

— Dacă Necuratul ţi-ar cere sufletul, nu i l-ai da în schimbul unei puteri egale cu a lui Dumnezeu? Dintr-un singur cuvânt, ai pune la loc în casieria baronului de Nucingen cei cinci sute de mii de franci pe care i-ai luat. Pe urmă, rupând poliţa, orice urmă de crimă s-ar şterge. În sfârşit, ai avea aur cu nemiluita… Nu crezi în nimic, nu-i aşa? Ei bine, dacă toate astea se îndeplinesc, cel puţin vei crede în diavol?

— Dacă s-ar putea îndeplini! exclamă Castanier bucuros.

— Cel care poale face aceasta, răspunse Englezul, ţi-o afirmă.

Melmoth întinse braţul în momentul când Castanier, doamna de la Garde şi el se aflau pe bulevard. Tocmai cădea o ploaie măruntă, pe jos era noroi, atmosfera era greoaie şi cerul întunecat. Îndată ce braţul străinului se întinse, soarele lumină Parisul. Castanier se văzu în plină amiază, ca într-o frumoasă zi de iulie. Arborii erau acoperiţi cu frunze şi parizienii, gătiţi ca de duminică, circulau în două şiruri voioase. Vânzătorii de răcoritoare strigau: „Băutura, rece băuturica!”. Echipajele străluceau zburând în goană prin mijlocul străzii. Casierul scoase un ţipăt de

groază. La acest ţipăt, bulevardul redeveni umed. Doamna de În Garde se urcase în trăsură.

— Dar haide odată, dragul meu! îi spuse ea, vino sau rămâi. Nu zău, astă seară eşti plicticos ca ploaia care se cerne...

— Ce trebuie să fac? întrebă Castanier pe Melmoth.

— Vrei să-mi iei locul? îl ispiti englezul.

— Da.

— Ei bine, atunci voi fi la tine peste câteva clipe.

— Zău aşa, Castanier, tu nu eşti în toate apele tale! îl bombănea Aquilina. Pui tu ceva la cale, prea erai posomorât şi dus pe gânduri în timpul spectacolului... Dragul meu, îţi trebuie ceva ce ţi-aş putea da eu? Vorbeşte!

— Aştept să ajungem acasă ca să ştiu dacă mă iubeşti.

— Da' de ce s-aştepţi, zise ea aruncându-i-se de gât, uite!

Îl îmbrăţişă cu mult foc în aparenţă, dându-i dezmierdări din acelea care, la asemenea făpturi, devin gesturi profesionale, ca jocurile de scenă la actriţe.

— De unde vine, muzica asta? întrebă Castanier.

— Na-ţi-o bună, acum ţi se năzare muzică!

— Muzică cerească, reluă el. S-ar spune că sunetele vin de sus.

— Cum? tu care mi-ai refuzat întotdeauna o lojă la Italieni sub pretext că nu puteai suferi muzica, iată-te meloman acum! Zău aşa, eşti scrântit! Muzica-ţi cântă în căpăţâna ta, dovleac bătrân şi hodorogit! spuse ea luându-i capul şi culcându-l pe umărul ei la spune, papa, nu cumva îs roatele trăsurii care cântă?

— La ascultă Naqui! Dacă îngerii îi fac muzică lui Dumnezeu, apoi nu poate fi decât aceea care-mi intră prin toţi porii şi prin urechi, şi nu ştiu cum să ţi-o descriu, este dulce ca mierea!

— Dar nici vorbă că i se face muzică lui Dumnezeu, fiindcă îngerii se zugrăvesc întotdeauna cu harfă. Pe onoarea mea, s-a scrântit de tot! îşi spuse, văzându-l pe

Castanier în atitudinea unui fumător de opiu în extaz.

Sosiseră. Castanier, absorbit de tot ce văzuse şi auzise, neştiind dacă trebuia să creadă sau să se îndoiască, păşea ca un om beat, ieşit din minţi. Se deşteptă în camera Aquilinei, unde fusese dus pe sus, susţinut de iubită, de portar şi de Jenny, căci leşinase coborând din trăsură.

— Dragii mei, dragii mei, o să vină el! îngăimă afundându-se cu o mişcare deznădăjduită în fotoliul său de la gura focului.

În clipa aceea, Jenny auzi clopoţelul, merse să deschidă şi anunţă pe englez, spunând că era un domn care avea întâlnire cu Castanier. Melmoth se arătă deodată. Se făcu o mare tăcere. El se uită la portar, portarul plecă.

— Doamnă, spuse Melmoth curtezanei, permiteţi-mi să termin o chestiune care nu suferă nicio întârziere, îl apucă pe Castanier de mină, şi Castanier se ridică. Împreună intrară în salonul fără lumină, căci ochiul lui Melmoth lumina întunericul cel mai de nepătruns. Fascinată de privirea stranie a necunoscutului, Aquilina rămase fără vlagă şi incapabilă să se gândească la iubitul pe care-l credea ascuns la slujnică, când de fapt, surprinsă de grabnica întoarcere a lui Castanier, Jenny îl pitise în dulapul de haine, ca în scena piesei jucată adineauri pentru Melmoth şi victima lui. Uşa de la apartament se închise cu zgomot şi nu după mult, Castanier apăru din nou.

— Ce-i cu tine? exclamă femeia întreţinută, într-un cutremur de groază.

Casierul se schimbase la faţă. Tenul său aprins avea acum aceeaşi paloare stranie care pe străin îl făcea sinistru şi rece. Ochii lui aruncau întunecate văpăi care răneau printr-o scăpărare de nesuportat. Înfăţişarea-i bleagă devenise despotică şi trufaşă. Curtezana îl găsi pe Castanier parcă deodată slăbit, fruntea lui îi păru încununată de o maiestuoasă neîndurare şi dragonul exala acum o putere aprigă care-i copleşea pe cei din jur ca o

atmosferă apăsătoare. Aquilina se simţi o clipă stingherită.

— Ce s-a petrecut în aşa de scurt timp între acest om diabolic şi tine? întrebă ea.

— Mi-am vândut sufletul lui. Simt bine, nu mai sunt acelaşi om. Mi-a luat făptura mea şi mi-a dat-o pe a lui.

— Cum asta?

— N-ai pricepe nimic... Ah! urmă Castanier cu răceală, avea dreptate acest demon! Văd tot şi ştiu tot. Îmi puneai coarne!

La aceste vorbe Aquilina îngheţă. Castanier se îndreptă spre dulapul de haine după ce aprinsese o lumânare. Biata fată, uluită, îl urma şi mult cumplită îi fu mirarea când Castanier, trăgând la o parte rochiile atârnate în cuier, dădu peste subofiţer.

— Poftim încoa', drăguţule, îi zise apucându-l pe Léon de nasturele tunicii şi târându-l în camera sa.

Piemonteza, palidă, înnebunită de spaimă, se trântise în fotoliu. Castanier se aşează pe canapeluţa dinaintea focului şi-l lăsă pe iubitul Aquilinei în picioare.

— Sunteţi fost militar, îi zise Léon, sunt gata să vă dau satisfacţie.

— Eşti un nătărău, eu nu mai am nevoie să mă bat, pot ucide pe cine vreau dintr-o privire. Am să-ţi spun eu acuşi ce-i cu tine, puiule. La ce te-aş omorî? Ai pe gât o dungă de sânge pe care eu o văd. Ghilotina te-aşteaptă. Da-da, ai să mori în piaţa Grevei. Aparţii călăului, nimic nu te poate scăpa. Faci parte dintr-o organizaţie de carbonari. Conspiri împotriva guvernului.

— Asta nu mi-ai spus-o! strigă piemonteza către Léon.

— Habar n-ai deci, urmă casierul, că ministerul a hotărât azi dimineaţă să vă urmărească asociaţia! Procurorul general v-a luat numele la toţi. Sunteţi denunţaţi de trădători. Se lucrează în momentul de faţă la întocmirea actului vostru de acuzare.

— Vasăzică tu l-ai trădat?... zise Aquilina cu un răcnet de leoaică şi sări la Castanier să-l sfâşie.

— Mă cunoşti prea bine ca s-o crezi, răspunse Castanier cu un sânge rece care-o împietri pe iubita sa.

— Cum de ştii atunci?

— Nu ştiam nimic înainte de a mă duce în salon; dar acum, văd tot, ştiu tot, pot tot.

Subofiţerul era înmărmurit.

— Atunci scapă-l, dragul meu! imploră fata căzând în genunchi înaintea lui Castanier. Scapă-l, dacă poţi totul! Am să te iubesc, am să te ador, am să-ţi fiu în loc de iubită sclavă. Mă voi supune tuturor capriciilor tale, poţi face din mine tot ce-ai să vrei. Da, voi găsi mai mult decât iubire pentru tine; voi avea devotamentul unei fiice pentru tatăl ei, pe lângă cel al unei... Dar înţelege-mă, Rodolphe! În fine, oricât de nebuneşti ar fi pasiunile mele, voi fi totdeauna a ta! Ce-aş putea spune ca să te-nduioşez? Voi

născoci plăceri... Voi... Oh, Doamne! uite, când o să vrei ceva de la ruine, de pildă să mă arunci pe fereastră, n-ai decât să-mi spui: „Léon!” şi mă voi arunca atunci în iad, voi accepta toate chinurile, toate bolile, toate durerile, tot ce-ai să-mi impui!

Castanier rămase rece. Drept orice răspuns, îl arătă pe Léon rânjind cu un râs drăcesc:

— Ghilotina îl aşteaptă!

— Nu, nu va ieşi de aici, îl voi scăpa eu! exclamă ea. Da, voi ucide pe cel care-l va atinge! De ce nu vrei să-l scapi? strigă ea cu o voce năprasnică, cu ochii aprinşi, cu părul vâlvoi. Poţi s-o faci?

— Pot totul.

— De ce nu-l scapi?

— De ce! izbucni Castanier al cărui glas tună până în măruntaiele clădirii. Ehei! mă răzbun Menirea mea e să fac rău!

— Să moară, urmă Aquilina, el, iubitul meu! E cu putinţă?

Se repezi până la scrin, apucă un stilet ce se afla într-un coşuleţ şi se năpusti asupra lui Castanier care se porni pe râs.

— Doar ştii că fierul nu mă mai poate atinge...

Braţul Aquilinei se destinse ca o strună de harfă frântă deodată.

— Pleacă, dragă amice, zise casierul întorcându-se spre subofiţer, vezi-ţi de treabă.

Întinse mâna, şi militarul fu silit să se plece forţei superioare desfăşurate de Castanier.

— Sunt la mine acasă aici, aş putea trimite după comisarul de poliţie ca să-i dau pe mână un om ce s-a introdus în locuinţa mea; prefer să-ţi redau libertatea: sunt un demon, nu sunt un spion.

— Îl voi urma, declară Aquilina.

— Urmează-l sănătoasă, răspunse Castanier. Jenny!...

Jenny apăru.

— Trimite portarul să le-aducă o birja.

— Uite, Naqui, vorbi Castanier scoţând din buzunar un teanc de bancnote. N-ai să părăseşti ca o cerşetoare pe un om care te mai iubeşte încă.

Îi întinse trei sute de mii de franci. Aquilina îi luă, îi aruncă jos, scuipă deasupra, îi călcă în picioare cu turbarea disperării, vorbind:

— Vom pleca amândoi pe jos, fără un gologan de la tine. Rămâi Jenny.

— Bonsoar! răspunse casierul culegându-şi banii de pe jos. Eu, m-am întors din călătorie. Jenny! chemă el, privind slujnica încremenită, îmi pari fată bună. Iată-te fără stăpână, vino încoace! Pentru seara asta vei avea un stăpân.

Aquilina, temându-se de toate câte se petreceau în jurul ei, plecă deîndată cu subofiţerul la una dintre prietenele sale. Dar Léon era ţinta bănuielilor poliţiei care-l urmărea în tot locul. Astfel că fu arestat puţin după aceea, împreună cu cei trei prieteni ai săi, după cum relatară ziarele timpului.

Casierul se simţi pe de-a-ntregul schimbat la suflet şi la trup. Acel Castanier, rând pe rând copil, tânăr, îndrăgostit, ostaş, curajos, încornorat, căsătorit, dezamăgit, casier, pasionat, criminal din dragoste, nu mai exista. Chipul lăuntric izbucnise în afară. Într-o clipă, craniul i se lărgise, simţurile i se ascuţiseră. Cugetul său îmbrăţişă lumea, văzu totul ca şi cum s-ar fi aflat la o înălţime prodigioasă. Înainte de spectacol, nutrea pentru Aquilina pasiunea cea mai necugetată; decât să fi renunţat la ea, mai bine ar fi închis ochii la infidelităţile ei; acest simţământ orb se topise, aşa cum un nor se destramă sub razele soarelui.

Fericită că ia locul ca succesoare a stăpânei şi că pune mâna pe averea ei, Jenny făcu totul pe placul casierului. Dar Castanier care avea puterea să citească în suflete, descoperi adevărata pricină a acestui devotament doar trupesc. Drept care se jucă cu această fată cu maliţioasa aviditate a unui prunc care, după ce-a stors zeama unei

cireşe, aruncă sâmburele. A doua zi când, la dejun, Jenny se socotea doamna şi stăpâna casei, Castanier îi repetă vorbă cu vorbă, gând cu gând, ce-şi spunea ea în sine, bându-şi cafeaua.

— Vrei să-ţi spun eu ce gândeşti, puico? începu el surâzând, iată: „Mobilele astea frumoase din lemn de palisandru la care jinduiam şi rochiile pe care le încercam, sunt deci ale mele! Nu m-au costat decât nişte mofturi pe care doamna i le refuza, nu ştiu de ce. Să fiu a naibii, dar ca să mă plimb în caleaşcă, să fiu gătită, să mă arăt la spectacol în lojă şi să-mi asigur rente, i-aş da plăceri cu nemiluita, să-l las lat, de n-ar fi vânjos ca un taur. N-am văzut în zilele mele aşa om" Este?... reluă cu o voce care-o făcu pe Jenny să îngălbenească. Ei bine, da, puicuţo, n-ai ţine la probă, şi dacă încheiem socotelile, e spre binele tău, căci ai închina steagul repede şi degrabă. Haide, să ne despărţim buni prieteni!

Şi-i arătă uşa cu răceală cadorisind-o cu o sumă de nimica toată.

Primul lucru pentru care Castanier îşi puse în gând să folosească cumplita putere proaspăt cumpărată cu preţul binecuvântatei sale fericiri în viaţa cea veşnică, era satisfacerea deplină şi întreagă a poftelor pământeşti. După ce-şi limpezi afacerile şi încheie uşor socotelile cu domnul de Nucingen, care-i dădu drept succesor pe un german de treabă, făcu o orgie de pomină ca în inimoasele zile ale Imperiului roman şi se cufundă în ea cu înverşunare precum Baltazar la ultimu-i festin[13]. Dar, ca şi Baltazar, văzu limpede o mână de foc înscriindu-i pieirea în toiul plăcerilor, nu pe pereţii strâmţi ai unei săli, ci pe nemărginitele spaţii

[13] *Baltazar la ultimu-i festin* – în cartea profetului Daniel, se povesteşte că fiul ultimului rege al Babilonului, Baltazar, ale cărui orgii se ţineau lanţ, a văzut apărând, la ultima din ele. o mână. care a scris pe perete cuvintele: *mane, tekel* fares (socotit, cântărit, împărţit), cuvinte care îi anunţau lui Baltazar că purtarea lui fusese cântărită şi ca regatul îi va fi împărţit.

unde se bolteşte curcubeul. În adevăr, orgia lui fu un ospăţ îngrădit în hotarele unui banchet, cu o risipă a tuturor torţelor şi a tuturor plăcerilor. Masa era întrucâtva pământul însuşi pe care-l simţea cutremurându-i-se sub picioare. A fost cea din urmă petrecere a unui risipitor care nu cruţă nimic. Înfruptându-se cu amândouă mâinile din comoara desfătărilor omeneşti, dădu grabnic de fund. Această uriaşă putere, căpătată într-o clipă, tot într-o clipă fu încercată, judecată, uzată. Ceea ce era totul nu mai fu nimic. Adeseori posesiunea ucide cele mai imense poeme ale dorinţei, la visele căreia obiectul posedat răspunde arareori. Acest jalnic deznodământ al câtorva pasiuni, o ascundea şi atotputernicia lui Melmoth. Deşertăciunea firii omeneşti fu deîndată dezvăluită şi succesorului său, căruia suprema putere îi aduse neantul drept zestre.

Ca să înţeleagă cineva situaţia bizară în care se afla Castanier, ar trebui să-i poată aprecia, cu ajutorul gândirii, evoluţiile rapide şi să-şi şi dea seama de scurta lor durată; fapt cu greu de lămurit celor ce rămân încătuşaţi de legile timpului, ale spaţiului şi ale distantelor. Facultăţile sale mărite trebuiau să schimbe raporturile care existau înainte între lume şi el. Ca şi Melmoth, Castanie putea, în câteva clipe, să fie în surâzătoarele văi ale Hindustanului, să zboare pe aripile demonilor deasupra Africii şi să plutească pe mări. După cum luciditatea sa îl făcea să pătrundă totul pe dată, în clipa când privirea lui ţintea un obiect material sau gândul aproapelui, tot astfel limba lui devora, ca să zicem aşa, toate nesaţ iile dintr-odată. Plăcerea lui se asemuia cu lovitura de secure a despotismului care doboară arborele spre a-i lua roadele. Tranziţiile, alternativele care măsoară şi bucuria şi suferinţa, şi care variază astfel toate desfătările omeneşti, nu mai existau pentru el. Cerul gurii, devenit peste măsură de sensibil, se blazase deodată, săturându-se de toate. Femeile şi masa bună fură două încântări atât de deplin potolite din moment

ce el le putu gusta, până la sleirea plăcerii, încât de îndată nu mai avu poftă nici să mănânce, nici să iubească. Ştiindu-se stăpân pe toate femeile pe care le-ar fi dorit şi mai ştiindu-se înarmat cu o forţă care n-avea să-l părăsească niciodată, el nu mai voia femei, găsindu-le dinainte supuse capriciilor sale cele mai nesăbuite, simţea o covârşitoare sete de dragoste şi le dorea mai iubitoare decât puteau să fie. Dar singurul lucru pe care i-l refuza lumea, era credinţa, rugăciunea, aceste două dulci şi consolatoare iubiri.

Totul i se supunea. Starea lui fu oribilă. Torentele de dureri, de plăceri şi de gânduri ce-i zguduiau trupul şi sufletul ar fi doborât pe cea mai tare făptură omenească; însă în el dăinuia o putere de viaţă proporţională cu vigoarea senzaţiilor care-l asaltau. Simţea înăuntru-i ceva imens, care nu mai putea fi satisfăcut de pământ. Îşi petrecu ziua deschizându-şi aripile, vrând să străbată sferele luminoase despre care avea o preştiinţă limpede şi deznădăjduită. Se secătui lăuntric, căci îi fu sete şi foame de lucruri ce nu se beau şi nu se mănâncă, dar care îl chemau năvalnic. Buzele-i dogoreau de dorinţă ca buzele lui Melmoth şi gâfâia după NECUNOSCUT, căci cunoştea totul. Văzând principiul şi mecanismul lumii, nu-i mai admira rezultatele şi vădi curând profundul dispreţ ce-l face pe omul superior aidoma sfinxului care ştie tot, vede tot şi păstrează o mută neclintire. Nu-şi simţea nici cea mai slabă veleitate să-şi comunice ştiinţa semenilor săi. Bogat de tot pământul şi putând să-l străbată dintr-o săritură, bogăţia şi puterea nu mai însemnau nimic pentru el. Îl copleşea oribila melancolie a supremei puteri pe care Satan şi Dumnezeu n-o remediază decât printr-o activitate a cărei taină o deţin doar ei.

Castanier nu avea, ca maestrul său, puterea neistovită de, a urî şi de a face răul; se simţea demon, dar demon în devenire, pe când Satan e demon pentru veşnicie; nimic nu-l poate izbăvi, o ştie bine, şi atunci se complace să răstoarne cu tripla-i furcă lumea ca hăurile de gunoi,

zădărând planurile lui Dumnezeu. Spre nefericirea sa, Castanier mai păstra o nădejde. Astfel, deodată, într-o clipă, putu merge de la un pol la altul, aşa cum păsărică zboară cu disperare dintr-o parte într-alta a coliviei; dar, după ce făcu acest salt, ea şi păsărică, văzu spaţii nemărginite. Avu despre infinit o viziune care nu-i mai îngădui să-şi înfăţişeze lucrurile omeneşti aşa cum le privesc ceilalţi muritori. Smintiţii care râvnesc puterea demonului o judecă cu ideile lor de oameni, fără să prevadă că vor îmbrăca ideile demonului odată cu puterea lui, ci vor rămâne oameni şi în mijlocul unor făpturi care nu-i mai pot înţelege. Un Nerone[14] inedit care ar visa să dea foc Parisului pentru distracţia sa, aşa cum se dă la teatru spectacolul fictiv al unui incendiu, nu bănuieşte că Parisul va deveni pentru el ceea ce este pentru un călător grăbit furnicarul de pe marginea drumului. Ştiinţele fură pentru Castanier ceea ce este un scris cifrat pentru acela care-i cunoaşte cheia. Regii, guvernele. Îi făceau milă. Marea sa orgie fu aşadar întrucâtva un jalnic adio stării sale de om. Se simţi în strâmtoare pe pământ, căci infernala sa putere îl făcea să evite spectacolele creaţiei, ale cărei cauze şi efecte le întrevedea. Văzându-se înlăturat de la ceea ce oamenii au numit în toate limbajele lor *cerul,* el nu se mai putea gândi decât la cer. Înţelese atunci secătuirea lăuntrică zugrăvită pe chipul premergătorului său, măsură nemărginirea acelei priviri aprinsă de o speranţă veşnic trădată, fu dogorit de setea care ardea sub acele buze însângerate şi de neliniştile unei veşnice lupte între două naturi mărite.

Mai putea fi un înger, se afla a fi demon. Se asemuia cu suava făptură încătuşată de farmecele unui vrăjitor într-un trup sluţit, şi care, ţintuită sub dopatul unui pact, avea nevoie de voinţa aproapelui spre a sparge un înveliş scârbavnic.

După cum omul cu adevărat mare caută cu atât mai mult

[14] Nerone – împărat roman (54—68 e.n.), faimos pentru cruzimile şi crimele sale.

foc infinitul simţământului într-o inimă de femeie, după o dezamăgire, tot astfel Castanier se trezi deodată sub povara unei singure idei, idee care era, poate, cheia lumilor superioare. Numai prin faptul că renunţase la veşnicia lui întru Domnul, nu se mai gândea decât la viitorul celor care se închină şi cred. Când, scuturându-se de orgia în oare îşi luă în stăpânire puterea, simţi strânsoarea acestui simţământ, cunoscu caznele pe care poeţii sacri, apostolii şi marii profeţi ai credinţei le-au zugrăvit în atât de gigantice grăiri.

Prins în cangea de foc al cărui tăiş îi sfredelea măruntaiele, alergă la Melmoth spre a vedea ce se întâmplă cu predecesorul său.

Englezul locuia în strada Férou, în apropiere de Saint-Sulpice, într-un hotel întunecos, posomorât, umed şi rece. Această stradă deschisă spre miazănoapte ca toate care cad perpendicular pe malul stâng al Senei, e una dintre cele mai triste străzi din Paris, şi caracterul său înrâureşte asupra caselor dimprejur. Când Castanier se află pe pragul uşii, o văzu drapată în negru, bolta era de asemeni cernită. Sub acea boltă scânteiau făcliile unui catafalc. Un cenotaf se afla înălţat, vegheat de o parte şi de alta de câte un preot.

— Nu-i nevoie să întrebăm pe domnul de ce a venit! vorbi către Castanier o portăreasă bătrână; prea semănaţi leit cu bietul răposat, drăguţul. Dacă, aşa cum se vede, sunteţi fratele lui, aţi sosit prea târziu ca să vă luaţi rămas bun. Sărmanul domn a murit alaltăieri noaptea.

— Cum i-a fost moartea? întrebă Castanier pe unul dintre preoţi.

— Fie-vă sufletul în pace! îi răspunse bătrânul preot ridicând un colţ din linţoliul cernit care acoperea catafalcul.

Castanier privind mai cercetător la preot, văzu un chip din acelea pe care credinţa le face sublime şi prin porii cărora sufletul pare a-şi lua zborul ca să-i lumineze pe cei

rămaşi şi să-i încălzească cu simţământul unei veşnice milostenii. Omul acesta era duhovnicul lui Sir John Melmoth.

— Domnul, fratele dumneavoastră, zise mai departe preotul, a avut un sfârşit vrednic de invidiat şi care fără îndoială i-a bucurat pe îngeri. Ştiţi cita bucurie împrăştie în ceruri căinţa unui suflet rătăcit! Lacrimile sale de pocăinţă stoarse de iertarea Celui de Sus, au curs întruna, numai moartea le-a putut opri. Sfântul Duh pogorâse în el. Vorbele lui fierbinţi şi pătrunzătoare au fost vrednice de regele-profet. Dacă niciodată, de-a lungul vieţii, nu mi-a fost dat s-aud mai cumplită spovedanie decât a acestui gentilom irlandez, tot astfel nicicând n-auzit-am rugăciuni mai pline de foc. Oricât de mari i-ar fi fost greşelile, pocăinţa l-a mântuit într-o clipă. Dreapta Domnului s-a întins vădit asupră-i, căci nu se mai asemuia cu el însuşi, atât de dumnezeieşte de frumos se făcuse. Ochii lui, aşa de aspri, s-au îmblânzit în plânsete; vocea sa, aşa de tunătoare şi care înfricoşa, a căpătat farmecul şi blândeţea pe care-o îmbracă graiul celor umili. Întărea într-atât pe ascultători prin rostirile sale, încât cei atraşi de priveliştea acestei morţi creştineşti cădeau în genunchi şi-l ascultau lăudându-l pre Domnul, vorbind de măreţiile lui fără de sfârşit şi povestind despre faptele cereşti. Dacă nu lasă nimic familiei, în schimb i-a dobândit fără îndoială cel mai mare bun pe care-l pot poseda familiile, un suflet cucernic ce va veghea asupra domniilor-voastre toţi şi vă va îndrepta pe calea cea bună.

Aceste cuvinte avură un răsunet atât de covârşitor în Castanier, încât ieşi pe loc şi se porni spre biserica Saint-Sulpice, împins de un fel de fatalitate; pocăinţa lui Melmoth îl cutremurase.

În vremea aceea, un om renumit prin elocinţa sa, ţinea dimineaţa, în unele zile, predici care aveau ca scop să dovedească adevărurile religiei catolice tineretului acestui veac, proclamat, de o voce nu mai puţin elocventă,

indiferent în materie de credinţă. Predica trebuia să fie urmată de înmormântarea irlandezului. Castanier sosi tocmai în momentul când predicatorul era gata să rezume, cu dulcea pietate, cu pătrunzătoarea rostire care l-au făcut ilustru, dovezile fericirii noastre de apoi. Fostul dragon, sub a cărui piele se strecurase diavolul, se găsea în condiţii prielnice spre a primi în chip rodnic sămânţa vorbelor divine comentate de preot, în adevăr, dacă este cumva un fenomen dovedit, acela nu-i oare fenomenul moral pe care poporul l-a denumit *credinţa cărbunarului?*

Puterea credinţei se află în raport direct cu gradul de folosinţă a raţiunii. Oamenii simpli şi soldaţii se prenumără printre aceştia. Cei care au păşit în viaţă sub flamura instinctului sunt mult mai proprii a primi lumina decât cei la care spiritul şi inima s-au vlăguit în subtilităţile lumii.

De la vârsta de şaisprezece ani şi până aproape de patruzeci, Castanier, om din Sud, urmase drapelul francez. La început, simplu soldat de cavalerie, silit să se bată astăzi, cum s-a bătut ieri şi cum se va bate mâine, trebuia să se gândească la calul său înainte de a se gândi la el. În timpul uceniciei ostăşeşti, avusese deci puţine ceasuri ca să cugete la viitorul omului. Mai târziu ofiţer, se ocupase de soldaţii săi şi fusese târât de pe un câmp de luptă pe alt câmp de luptă, fără să se fi gândit vreodată dincolo de moarte. Viaţa ostăşească cere puţine idei. Oamenii incapabili să se ridice la acele înalte pătrunderi, care îmbrăţişează interesele de la naţiune la naţiune, planurile de campanie, ştiinţa tacticianului şi aceea a administratorului, aceia trăiesc într-o stare de ignoranţă asemănătoare cu a celui mai necioplit ţăran din ţinutul cel mai puţin înaintat din Franţa. Dânşii merg înainte, ascultă pasiv de sufletul care le comandă, şi ucid oamenii în calea lor, aşa cum pădurarul doboară arborii într-o pădure. Ei trec neîncetat de la o stare violentă care cere desfăşurarea forţelor fizice la o stare de repaos în timpul căreia îşi refac pierderile. Ei lovesc şi beau, lovesc şi mănâncă. lovesc şi

dorm, pentru a lovi şi mai bine. În acest neogoit vârtej, calităţile minţii se exercită puţin. Moralul rămâne în simplitatea lui firească. Cirul aceşti oameni, atât de energici pe câmpul de luptă, se întorc în mijlocul civilizaţiei, cea mai mare parte din cei rămaşi în gradele inferioare se vădesc fără idei dobândite, fără facultăţi, fără pricepere. De aceea s-a şi uimit tânăra generaţie văzând pe aceşti bravi ai prea glorioaselor şi temutelor noastre armate, tot atât de seci ca inteligentă, cât nişte băieţi de prăvălie şi naivi ca nişte prunci. Un căpitan din fulgerătoarea gardă imperială, abia dacă-i în stare să ţină chitanţierul unui registru. Când vechii soldaţi sunt astfel, sufletul lor, virgin de raţionament, ascultă de marile impulsuri.

Crima săvârşită de Castanier era un fapt din acelea care ridică atâtea probleme încât, pentru a o discuta, moralistul ar fi cerut *diviziunea,* ca să folosim o expresie din limbajul parlamentar. Această crimă fusese dictată de pasiune, de una dintre acele vrăjitorii femeieşti atât de crunt irezistibile, încât niciun bărbat nor mai putea spune: „Eu n-aş face niciodată aşa ceva”, îndată ce o sirenă ar fi admisă în luptă şi şi-ar întinde mrejele. Cuvântul de viaţă vie căzu deci într-o conştiinţă novice în Adevărurile religioase pe care Revoluţia franceză şi viaţa ostăşească îl făcuseră pe Castanier să le ia în seamă. Acest groaznic cuvânt: *„Vei fi fericit ori nefericit pentru veşnicie!”* îl izbi cu atât mai năprasnic, cu cât îl obosiseră toate cele ale pământului, cu cât îl scuturaseră ca pe un arbore fără fructe şi cu cât în atotputernicia nesaţurilor sale, era de ajuns ca un singur punct de pe pământ sau din cer să-i fie interzis, pentru ca tocmai de acela să se ocupe. Dacă ar fi îngăduit a compara lucruri atât de mari cu fleacurile sociale, Castanier s-ar asemui cu acei bancheri multimilionari cărora nimic nu le rezistă în societate, dar care, nefiind admişi în cercurile nobile, n-au alt gând decât cum ar face să pătrundă până! a ele, şi socotesc ca nimic toate privilegiile sociale dobândite, din moment ce le scapă unul singur. Omul acela mai

puternic decât toţi regii pământului la un loc, omul acela care putea, ca şi Satan, să se ia la luptă cu însuşi Dumnezeu, apăru rezemat de unul dintre stâlpii bisericii Saint-Sulpice, gârbovit sub povara unui simţământ, cufundat într-un cuget al viitorului, aşa cum Melmoth însuşi se adâncise.

— Ferice de el! exclamă Castanier. A murit cu certitudinea că merge în cer.

În acea clipă, cea mai mare schimbare se săvârşise în ideile casierului. După ce fusese diavolul vreme de câteva zile, nu mai era acum decât un om, imaginea prăbuşirii primitive consfinţită în toate cosmogoniile. Dar, redevenind mic prin formă, dobândise un zvâc de măreţie, se avântase în infinit. Puterea infernală îi dezvăluise puterea divină. Îi era sete de cer mai mult decât îi fusese foame de voluptăţile pământeşti, atât de grabnic secătuire. Desfătările pe care le făgăduieşte diavolul nu sunt decât cele ale pământului, crescute, pe câtă vreme încântările cereşti sunt fără de hotar. Acest om crezu în Dumnezeu. Cuvântul ce-l încărca de comorile lumii nu mai însemna nimic pentru el, şi acele comori îi părură tot atât de vrednice de dispreţ ca pietricelele în ochii celor ce îndrăgesc diamantele; căci le vedea ca nişte podoabe de sticlă alături de frumuseţile veşnice ale vieţii de dincolo. Pentru el, bunul născut din această sursă era blestemat.

Rămase cufundat într-un abis de tenebre şi de gânduri lugubre ascultând slujba făcută pentru Melmoth. *Dies irae*[15] îl înspăimântă. Înţelese în toată măreţia lui, acest strigăt al sufletului pocăit care tresaltă înaintea maiestăţii divine. Fu deodată devorat de Sfântul Duh, aşa cum focul devorează paiele. Lacrimi îi şiroiau din ochi.

— Sunteţi o rudă a mortului? îl întrebă paracliserul.

— Succesorul lui, răspunse Castanier.

[15] *Dies irae* – în limba latină: Zilele mâniei, primele cuvinte ale unui imn catolic de înmormântare.

— Pentru sfintele slujbe! îi aminti uşierul datoria să-şi plătească oboiul.

— Nu, spuse casierul, care nu voi să dea bisericii arginţii diavolului.

— Pentru săraci!

— Nu!

— Pentru reparaţiile bisericii!

— Nu!

— Pentru capela Maicii Domnului!

— Nu.

— Pentru seminar!

— Nu.

Castanier ieşi, spre a nu mai fi ţinta atâtor priviri mânioase ale credincioşilor din biserică.

— Pentru ce? îşi spuse contemplând biserica pe dinafară; pentru ce or fi zidit oamenii aceste catedrale uriaşe pe care le-am văzut în oricare tară? Acest sentiment împărtăşit de mulţimi în toate timpurile se sprijină neapărat pe *ceva.*

— Tu numeşti pe Dumnezeu *ceva!* îi strigă conştiinţa. Dumnezeu! Dumnezeu! Dumnezeu!...

Cuvântul repetat de o voce lăuntrică îl strivea, dar fiorii terorii fură potoliţi de îndepărtatele melodii ale cântării de o nespusă dulceaţă, pe care o mai auzise cândva în chip nedesluşit. Puse această armonie pe seama cântărilor, uitându-se la uşile bisericii. Dar aţintind urechea, băgă de seamă că sunetele îl împresurau din toate părţile; cercetă din ochi piaţa, dar nu văzu niciun cântăreţ. Dacă această melodie îi vărsa în suflet poeziile azurii şi îndepărtatele licăriri ale speranţei, ea biciuia totodată şi remuşcările câte zbuciumau acel om blestemat care porni să cutreiere Parisul în neştire, ca toţi cei răpuşi de o amară durere. Privea totul fără să vadă nimic, mergea la întâmplare cum fac hoinarii, se oprea fără pricini, îşi vorbea lui însuşi, şi nici nu s-ar fi ferit în lături ca să se apere de lovitura unei scânduri sau de roata unei trăsuri. Pocăinţa îl mâna pe nesimţite la acel har care striveşte inima în chip blând şi în

aceeaşi vreme teribil. Căpătă curând în înfăţişare, ca şi Melmoth, ceva măreţ dar distrat; o rece expresie de tristeţe, ca a omului în deznădejde dar şi aviditatea gâfâindă ce-o dă speranţa; apoi, mai presus de toate, căzu pradă unui dezgust pentru toate bunurile de pe pământ. Privirea lui spăimântătoare de claritate, ascundea cele mai umile rugi. Suferea pe măsura puterii sale. Sufletul adânc frământat îi încovoia trupul, aşa cum un vânt năprasnic culcă la pământ brazi înalţi. Întocmai ca predecesorul său, nu se putea opri să nu trăiască, căci un voi să piară sub jugul gheenei.

Chinul lui ajunse de neîndurat.

În sfârşit, într-o dimineaţă îi veni în minte că Melmoth, prea fericitul acum, îi propusese să-i ia locul, şi că el primise; deci că, fără îndoială, alţi oameni ar putea să-l urmeze; în sfârşit, că într-o epocă a cărei fatală nepăsare în materie de religie era strigată sus şi tare de epigonii întru elocinţă ai Părinţilor Bisericii, uşor avea să întâlnească un om care să se supună clauzelor acestui contract spre a-i stoarce toate profiturile.

— Există un loc unde se cotează cât fac regii, unde se drămuiesc noroadele, unde se hotărăsc sistemele de guvernare, unde stăpânirile sunt aduse la măsura unei piese de o suta de bănuţi, unde ideile, credinţele sunt calculate în cifre, unde se scontează totul, unde până şi Dumnezeu ia cu împrumut şi dă garanţie veniturile lui de suflete, căci papa îşi are şi el acolo contul său deschis! Dacă pot găsi un suflet de negociat, nu acolo e locul?

Castanier porni voios la Bursă gândind că ar putea să negocieze un suflet aşa cum se comercializează nişte rente de stat. Unui om obişnuit i-ar fi fost teama să nu-şi bată careva joc de el; dar Castanier ştia din experienţă că totul e serios când omul e la aman. Asemeni osânditului la moarte ce ar da crezare unui nebun dacă acesta i-ar spurce că, rostind cuvinte anapoda, şi-ar putea lua zborul prin gaura

cheii, cel care suferă este lesne crezător şi nu se desprinde de o idee decât după ce-a dat greş, ca ramura ce s-a rupt sub mâna înotătorului. Pe la orele patru, Castanier îşi făcu apariţia în grupurile care se formau după ce s-a închis cursul efectelor publice, şi unde se negociau efectele particulare şi afacerile pur comerciale. Era cunoscut de diferiţi negustori şi, prefăcându-se a căuta pe cineva, putea să tragă cu urechea la zvonurile care circulat; pa seama oamenilor la mare ananghie

— S-aştepţi mult şi bine, puiule, până ţi-oi cumpăra eu *Claparon et C-ie!* Au ieşit jumulite de tot din mâna unui băiat de la bancă, în plăţile de azi dimineaţă! spuse un faimos bancher în limbaju-i pe şleau. Dacă ai cumva, păstrează-le sănătos!

Acest Claparon se afla în curte, în aprinsă consfătuire cu un om cunoscut pentru sconturile lui cămătăreşti. Deîndată Castanier se îndreptă spre locul unde se găsea Claparon, negociator vestit pentru loviturile lui îndrăzneţe care puteau tot aşa de bine să-l ruineze, cât şi să-l procopsească.

Când Claparon se trezi oprit de Castanier, neguţătorul de bani tocmai îl părăsise şi speculatorului îi scăpase un gest de disperare.

— Ehei, Claparon! Avem o sută de mii de franci de plătit la bancă, şi iată ora patru; lucru-i ştiut, şi nu mai avem răgaz să ne ticluim un mic faliment! îi zise Castanier.

— Domnule!…

— Vorbeşte mai încet, reluă casierul. Ce-ai spune de o mică afacere care ţi-ar aduce bani cu nemiluita?

— Tot nu mi-ai plăti datoriile, căci nu cunosc afacere care să nu se ceară coaptă.

— Ba eu cunosc una care ţi le-ar lichida într-o clipă, răspunse Castanier, dar te-ar obliga să…

— Să ce?…

— Să-ţi vinzi partea ta de rai. Nu-i o afacere ca oricare alta? Doar suntem cu toţii acţionari în marea întreprindere

a veşniciei.

— Ştii că ai putea să te trezeşti cu o pereche de palme?… se înfierbântă Claparon. Nu ţi-e oarecum să faci glume tâmpite pe socoteala unui om ajuns tinichea?

— Eu vorbesc serios, răspunse Castanier scoţând din buzunar un teanc de bancnote.

— Mai întâi, spuse Claparon, nu mi-aş vinde sufletul diavolului pentru o nimica toată. Am nevoie de cinci sute de mii de franci, ca să intru în afacere…

— Nimeni nu se gândeşte la tocmeală, i-o reteză Castanier. Vei avea aur mai mult decât poate să încapă în beciurile băncii.

Îi întinse un maldăr de hârtii care-l deciseră pe speculator.

— S-a făcut! se învoi Claparon. Dar cum o luăm din loc?

— Haidem colo, unde nu-i nimeni, răspunse Castanier, arătând un ungher al curţii.

Claparon şi ispititorul său schimbară câteva cuvinte, fiecare cu faţa întoarsă spre perete. Niciunul dintre cei care-i observau nu ghici pricina acestei tăinuiri, deşi pe toţi îi intrigase destul de viu bizareria gesturilor dintre cele două părţi contractante. Când Castanier reveni, un freamăt de uimire străbătu mulţimea bursierilor. Ca în orice adunare de francezi, unde cea mai măruntă întâmplare distrage pe loc atenţia, toate feţele se întoarseră spre cei doi bărbaţi care trezeau această fumoare, şi nu văzură fără oarecare spaimă schimbarea petrecută în ei.

La bursă, fiecare se plimbă discutând, şi toţi cei care alcătuiesc mulţimea se recunosc curând şi se pândesc, căci Bursa este ca o uriaşă masă de buiotă[16] unde cei abili ştiu să ghicească jocul şi situaţia pungii cuiva, după fizionomie. Fiecare observase deci chipul lui Claparon şi al lui Castanier. Acesta din urmă, ca şi irlandezul, era nervos şi puternic, ochii lui sclipeau, obrazul plin de vigoare. Fiecare se minunase de această figură teribilă din ultimul timp,

[16] *buiotă* – joc de cărţi în patru.

întrebându-se de unde-o luase acest banal Castanier; dar Castanier, odată despuiat de putere, apărea ofilit, brăzdat de cute, îmbătrânit, bicisnic. Când îl târâse la braţ pe Claparon, era ca în prada unui acces de febră sau ca un theriaki[17] în momentul exaltării pe care-l dă opiul, dar întorcându-se, se afla în starea de surpare ce urmează febrei şi în timpul căreia bolnavii îşi dau sufletul, sau în năprasnica prăbuşire pe care o pricinuiesc plăcerile nestăvilite ale narcotismului. Spiritul infernal care-l ajutase să suporte marile-i orgii dispăruse; trupul lui se găsea singur, sleit, fără sprijin, fără apărare în faţa asaltului remuşcărilor şi a poverii unei căinţe adevărate.

Claparon, ale cărui nelinişti le ghicise fiecare, reapăru dimpotrivă cu ochi scăpărători şi purta pe faţă trufia lui Lucifer. Falimentul trecuse de pe un chip pe celălalt.

— Du-te şi crapă în pace, moşulică! îi zise Claparon lui Castanier.

— Îndură-te şi trimite să mi-aducă o trăsură şi un preot, pe vicarul de la Saint-Sulpice, se rugă fostul dragon aşezându-se pe-o piatră.

Acest cuvânt „Un preot!” fu auzit de mai mulţi şi stârni o zarvă batjocoritoare printre jucătorii la Bursă, cu toţii oameni care, drept orice credinţă, se închină la un petec de hârtie numit inscripţie ce valorează, după ei, un domeniu. Catastiful de socoteli e Biblia lor.

— Mai am oare timp să mă pocăiesc? gemu Castanior cu o voce jalnică care-l izbi pe Claparon.

O birja ridică muribundul. Speculatorul merse în grabă să-şi plătească efectele la Bancă. Impresia produsă de subita schimbare la faţă a acestor doi oameni se şterse în mulţime, aşa cum brazda lăsată în urmă de o corabie se pierde în mare. O noutate de cea mai mare importanţă trezi luarea aminte a oamenilor de bursă. La această oră când toate interesele sunt în joc, Moise chiar, dacă ar apărea cu

[17] *theriaki* – consumator de theriak, combinaţie opiacee foarte complicată.

cele două coarne luminoase, abia ar obţine cinstea unui calambur şi ar fi tăgăduit de oamenii ocupaţi să facă *reporturi.* După ce Claparon îşi plăti efectele, îl cuprinse frica. Fu convins de puterea sa, se întoarse la Bursă, şi-şi oferi târgul altor strâmtoraţi. Înscrierea pe catastiful iadului şi drepturile legate de folosinţa acesteia, vorba unui notar pe care Claparon îl lăsă în locul său fură cumpărate cu şapte sute de mii de franci. Notarul vându la rându-i tratatul cu diavolul pe cinci sute de mii de franci unui antreprenor de case, care se descotorosi de el pentru suma de o sută de mii de scuzi cedându-le unui negustor de fierărie; iar acesta îl retrocedă pentru doua sute de mii de franci unui lemnar. În sfârşit, la ora cinci, nimeni nu mai credea în acest straniu contract şi cumpărătorii lipseau fiindcă lipsea credinţa.

La ora cinci şi jumătate deţinătorul era un zugrav care stătea rezemat la uşa Bursei provizorii, instalată pe vremea aceea în strada Feydeau. Zugravul, om simplu, nu ştia ce-i cu el; „simt aşa un nu ştiu ce…'' se destăinui el nevestei când se întoarse acasă.

Strada Feydeau este, cum bine ştiu hoinarii, una dintre acele străzi adorate de tineri care, neavând o iubită, se cunună pentru moment cu orice femeie.

La primul etaj al unei case de cea mai burgheză decenţă, locuia una dintre acele delicioase făpturi pe care cerului i-a plăcut să le copleşească cu frumuseţile cele mai rare şi care, neputând fi nici ducese nici regine, fiindcă sunt mai multe femei frumoase decât titluri şi tronuri, se mulţumesc cu un agent de schimb sau cu un bancher cărora le dau fericirea cu preţ fix. Această bună şi frumoasă fată numită Euphrasie, era obiectul ardorii unui copist peste măsură de ambiţios. Într-adevăr, al doilea copist al notarului Crottat, era îndrăgostit de acea femeie cum numai un tânăr de douăzeci şi doi de ani poate fi îndrăgostit. Acest copist l-ar fi asasinat pe papa cu prea sfântul sinod cu tot. numai ca

să-şi procure mizerabila sumă de o sută de ludovici, cerută de Euphrasie, pentru un şal care-i sucise capul şi în schimbul căruia camerista i-o făgăduise copistului. Îndrăgostitul dădea târcoale pe sub. ferestrele doamnei Euphrasie, aşa cum urşii albi se rotesc în cuşcă, la Jardin des Plantes. Avea mâna dreaptă trecută pe sub jiletcă în dreptul sânului stâng, voind să-şi sfâşie inima, mulţumindu-se însă deocamdată să-şi răsucească elasticul de la bretele.

— Cum dracu să fac eu rost de zece mii de franci? îşi zicea. Să pun mâna pe suma care trebuie s-o înregistrez pentru actul acela de vânzare? Doamne Dumnezeule! împrumutul meu îl va ruina oare pe cumpărător, un om de şapte ori milionar?... Ei bine, da, mâine am să mă duc să-i cad în genunchi şi să-i spun:

„Domnule, v-am luat zece mii de franci, am douăzeci şi doi de ani şi o iubesc pe Euphrasie, asta-i toată povestea mea. Taică-meu e bogat, vă va rambursa, nu mă nenorociţi! N-aţi avut niciodată douăzeci şi doi de ani şi o pasiune turbată?” Dar vezi că afurisiţii de bogătaşi sunt fără inimă! Ar fi în stare să mă dea pe mâna procurorului în loc să se înduioşeze. Al naibii să fie! Dac-ar putea omul să-şi vândă sufletul diavolului! Numai că nu există nici Dumnezeu nici diavol, astea-s numai nişte prostii, nu le întâlneşti decât în cărţile cu basme sau la babe. Ce-i de făcut?

— Dacă vrei să-ţi vinzi sufletul diavolului, îi spuse zugravul în faţa căruia copistul scăpase aceste cuvinte, vei avea cei zece mii de franci.

— O voi avea deci pe Euphrasie! se bucură copistul, căzând la învoială cu târgul propus de diavol care luase chipul unui zugrav.

Odată pactul consumat, turbatul copist alergă să cumpere şalul, urcă la doamna Euphrasie; şi. cum intrase diavolul în el, rămase la iubită douăsprezece zile încheiate, fără să se clintească, mâncându-şi fript paradisul, cu gândul doar la dragoste şi la orgiile ei, sub care se îneca amintirea

iadului şi a privilegiilor sale.

Uriaşa putere cucerită de irlandez, fiul preacucernicului Mathurin[18], se pierde în chipul acesta.

Le-a fost peste putinţă unor orientalişti, unor mistici şi unor arheologi preocupaţi de aceste lucruri să constate istoriceşte metoda de a evoca pe demon. Şi iată de ce!

În a treisprezecea zi a nunţii sale turbate, sărmanul copist zăcea pe mindir la patronul său, într-un cucurig din strada Saint-Honoré. Ruşinea, această stupidă zeiţă ce nu cutează a se privi, puse stăpânire pe tânărul nostru care căzuse la pat. Voi să se oblojească singur şi greşi doza, luând o porţie curativă, isprava geniului unui personaj bine cunoscut pe zidurile Parisului. Copistul crăpă deci sub trăsnetul argintului viu şi cadavrul său se înnegri ca spinarea de cârtiţă. Un diavol îşi vârâse coada fără îndoială acolo, dar care anume? Să fi fost Astaroth?

— Acest tânăr vrednic de toată stima a fost dus în planeta lui Mercurius, glăsui primul copist către un demonolog german venit să se intereseze asupra chestiunii.

— Aş zice la fel, răspunse germanul.

— Ah!

— Da, domnule, reluă germanul, această opinie se potriveşte cu vorbele lui Iacob Boehm[19], în cea de a patruzeci şi opta prelegere a sa despre *Tripla viaţă a omului,* unde stă scris că *dacă Dumnezeu a creat toate lucrurile prin FIAT, acest FIAT este secreta matrice care cuprinde şi animă natura alcătuită de spiritul născut din Mercur şi Dumnezeu.*

---

[18] *preacucernicul Mathurin* – irlandezul Mathurin, sau Maturin (1782—1824) este autorul romanului negru *Melrzoth rătăcitorul,* publicat în 1820 şi care, ca şi alte romane de acelaşi gen, a avut mult succes în Franţa Restauraţiei.

[19] *Hoehm* (Jacob) – Boehm sau Boehme a fost un teozof şi mistic german (1575—1624).

— Cum spuneţi, Domnule?

Germanul repetă fraza.

— Nu cunoaştem, răspunseră copiştii.

— FIAT!... rosti un copist, *fiat lux!*[20]

— Vă puteţi convinge de adevărul acestui citat, reluă germanul, citind fraza de la pagina şaptezeci şi cinci a tratatului despre *Tripla viaţă a omului,* tipărit în 1809, la Domnul Mignaret, şi tradus de un filosof, mare admirator al ilustrului cizmar.

— Aaa! era cizmar! făcu primul copist. Ia te uită dumneata!

— În Prusia! răspunse germanul.

— Lucra pentru rege? întrebă un necioplit de copist al doilea.

— Făcea mai bine să-şi pună ţinte la fraze, zise un al treilea.

— Acest om e piramidal! exclamă al patrulea copist, arătându-l pe german.

Cu toate că era un demonolog de mâna întâia, străinul nu ştia ce diavoli afurisiţi sunt copiştii; plecă deci, fără să priceapă o iotă din glumele lor, convins că aceşti tineri îl găseau pe Boehm un geniu piramidal.

— Se ştie carte în Franţa! îşi spuse el.

Paris, 6 mai 1835.

Sfârşit

[20] *Fiat lux!* – în limba latină: *„Să fie lumină!”,* cuvinte atribuite, în cartea genezei, spiritului creator.

Notă la prima ediţie din MELMOTH ÎMPĂCAT (1835)

Această povestire, ca să folosim expresia la modă sub care au fost adunate toate operele autorului de orice natură ar fi ele, această povestire este aproape de neînţeles pentru acei care nu cunosc romanul prea-cucernicului Malhurin, preot irlandez, intitulat *Melmoth sau omul rătăcitor* tradus de D. Cohen. Acest roman purcede din ideea-mamă căreia îi datorăm şi drama lui Faust, şi din care lordul Byron şi-a croit mai târziu Manfred; opera lui Mathurin nu e mai prejos de a lui Goethe, şi se sprijină pe o idee de căpetenie mai dramatică poate prin aceea că, la Mathurin, oboseala, dezgustul sentimentelor umane preexistă şi că interesul porneşte dintr-o clauză în pact care-i lasă o portiţă de scăpare celui vândut Satanei. Mântuirea lui mai e cu putinţă dacă găseşte un *locţiitor,* cuvânt tehnic care traduce pe scurt înţelesul acestui articol secret al pactului Melmoth îşi petrece viaţa şi-şi foloseşte puterea pentru a târî pe oameni în cele mai spăimântătoare pacoste, fără a întâlni un om care să vrea să-şi schimbe starea sa cu a ispititorului. Mathurin a dat dovadă de bun simţ, neaducându-şi eroul la Paris; dar e ciudat că acest semi-demon nu ştie să se ducă acolo unde ar fi găsit pentru un ispititor o mie de ispitiţi care să i fi preluat puterea. Este şi mai straniu că nu l-a arătat pe Melmoth încercând să obţină prin binefaceri ceea ce i se refuza tiraniei Astfel, opera autorului irlandez este defectuoasă în mai multe puncte, deşi surprinzătoare prin amănunte.

Această notă va ajuta desigur la înţelegerea nuvelei citite.

Addenda

Personaje care se regăsesc în alte romane sau nuvele ale lui Balzac:

Aquilina

La Peau de chagrin, 1830 (Pielea de sagri)

Claparon, Charles

Un Ménage de garçon, 1842
César Birotteau, 1837 (Istoria măririi şi decăderii lui César Birotteau)
La Maison Nucingen, 1838 (Banca Nucingen)
Un homme d'affaires, 1845 (Un om de afaceri)
Les Petits Bourgeois, 1854

Euphrasia

La Peau de chagrin, 1830 (Pielea de sagri)

Nucingen, baroana **Delphine de**

Le Père Goriot, 1835 (Moş Goriot)
Histoire des Treize
Eugénie Grandet, 1833 (Eugénie Grandet)
César Birotteau, 1837 (Istoria măririi şi decăderii lui César Birotteau)
Un Grand homme de province a Paris, 1839 (Iluzii pierdute, partea a II-a)
L'Interdiction, 1836 (Punerea sub interdicţie)

Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea şi suferinţele curtezanelor)
Modeste Mignon, 1844
La Maison Nucingen, 1838 (Banca Nucingen)
Autre étude de femme, 1839-1842
Une fille d'Ève
Le Depute d'Arcis

Tillet, Ferdinand du

César Birotteau, 1837 (Istoria măririi şi decăderii lui César Birotteau)
La Maison Nucingen, 1838 (Banca Nucingen)
Les Petits Bourgeois, 1854
Un Ménage de garçon, 1842
Pierrette, 1840
Un Grand homme de province a Paris, 1839 (Iluzii pierdute, partea a II-a)
Les Secrets de la princesse de Cadignan, 1839
Une fille d'Ève
Le Depute d'Arcis
La Cousine Bette, 1846 (Verişoara Bette)
Les Comédiens sans le savoir, 1846 (Comedianţi fără s-o ştie)